

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תנכ"א

סעודה שלישית

יתרו תשי"ז (חלק א)

דרוש התעוררות מוסר לימי השוכני"ם

לא יהיה לך אלהים אחרים על פני

- ביאור המכילתא: אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים, מבית 'העובדים' • בדיבור אנכי ה' אלקיך הוזהרו על השמירה בכל יום, שלא יהיה 'בביתו' שום ענין של עבודה זרה או מינות, רק יהיה לו 'אידישע שטוב' • מכילתא: אילו היה נכתב כל שם עבודה זרה, לא היה מספיק כל העורות שבעולם • ביאור ענין ההצלה שבימי ירבעם בן יואש • ביאור ענין חטאו של יחזי • צריך זהירות מלשמוע דברי מינות אף בבית המדרש או מקוה • כל הצדיקים הקודמים לחמו והתריעו נגד כתות הציונים • ברכת שלא עשני גוי, מברכין בכל יום מחדש, בכדי להודות על מה שזוכין בכל יום להתקיים בהאמונה השלימה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ד לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מגרב זיין רופט: 1-718-388-5519 | דורך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

*** זייער קלאר (26 מינוט מתוך 84)

לשון קדשו - קונטרס רצא-א

לשון קדשו:

929-522-1515

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-1110
פּעקס: 718-650-2970

ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→2→517.1

דורך 1 דערנאך **291** פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

• ברכת מזל טוב •

הר"ר **יצחק שלום יאקאבאוויטש** הי"ו
לאירוסין בנו החתן **יואל נ"י** - עב"ג
בת הר"ר **חיים גליק** הי"ו

הרב **משה נחום קרויס** שליט"א
לנישואי בתו - עב"ג החתן **יוסף פנחס נ"י**
בן הר"ר **נחמן סטרוכלאוויטש** הי"ו

הר"ר **טובי' גדלי' הארטמאן** הי"ו
לאירוסין בתו - עב"ג החתן **אברהם נ"י**
בן הר"ר **יושע האלפרין** הי"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, ויעזור השי"ת שיוכו לדרות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• וְהָם יַעֲלוּ לְזִכְרוֹן •

הרב החסיד, נודע לתהלה, היה דבוק מאוד
ברבינו ובמשנתו, ורגיל בספריו ובלשון קדשו
רבי **נפתלי צבי ז"ל גאלדבערגער**
ב"ר אברהם אבא ז"ל
נפטר כ"ו שבט תשפ"ג

הרבני החסיד המפורסם, מופלג בחסידות ובמדות
ישרות ויראה מיהודה, כ"ח שנה התפלל תפלת שחרית
בראש השנה כשליש ציבור במנין של רבינו זי"ע בביתו
רבי **משה אלי' ז"ל עסטרייכער**
בן מוה"ר **חיים אהרן**
נפטר כ"ח שבט תשל"ט

אשה יראת ה' וחכמת לב, צנועה למופת, בעלת חסד
ורחמים, עסקה בבקור חולים וחסד של אמת, עזרה
לבעלה בהרכבת התורה ובניהול המוסדות הקדושים
ומתנות רב טוב. לעשות רצון צדיק רביה"ק זי"ע
מרת **שעניא** ב"ר יחזקאל שרגא ז"ל
אשת הרה"ג החסיד ר' יהודה הכהן ז"ל ראזענבערג
נפטרה כ"ז שבט תשפ"ב

האשה החשובה והצנועה בעלת מדות לשם ולתפארה,
קדמה ראש אשמורת להתפלל לפני קונה,
דקדקה במצות ה' ונוהרה בקלה כבחמורה
מרת **שרה גאלדא** ע"ה
בת הר"ר **צבי ישכר דוב יאזשעף** ז"ל
נפטרה כ"ד שבט תשס"ה

האשה החשובה והצנועה, בימי המלחמה סבלה הרבה
ועמדה איתן באמונתה, והקימה ביתה בדרכי אבותיה,
יגיע כפיה כי תאכל לעזור לבעלה בהרכבת התורה
מרת **חיה** ע"ה בת הר"ר **צבי וויזנער** ז"ל
אשת הרה"ח ר' **חיים ארי' וואלבער** ז"ל
נפטרה כ"ג שבט תש"פ

הרה"ח רבי
משה אפרים
ב"ר **ארי' ז"ל**
הערשקאוויטש

קושיות ודקדוקים בעשרת הדברות

קושיא יד

אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים.
פרעגן די מפרשים, וואָס איז דער מִבֵּית עַבְדִּים.

לא

בפסוק מִבֵּית עַבְדִּים, רש"י מביא פירוש המכילתא, שאתם הייתם שם עבדים. ובאור החיים הק' מפרש דקאי על גאולה העתידה

רש"י זאָגט*, מ'זאָל נישט מיינען מִבֵּית עַבְדִּים [מיינט שהיו עבדים לעבדים, ווייל מ'איז נישט געווען עַבְדִּים 'לְעַבְדִּים' (רק עַבְדִּים 'למלך'), נאָר (דאָס מיינט מִבֵּית) וואָס עטס זענטס געווען (דאָרטן) עַבְדִּים, מ'מיינט [מבית שאתם הייתם שם] 'עַבְדִּים' לְמַלְכִּים.

לב

דער אור החיים הקדוש פרעגט², ס'איז דאָך 'איבעריג' [דער] מִבֵּית עַבְדִּים, [דסגי לומר] מ'איז אַרויס פון מִצְרַיִם.

[און] ער וויל דאָרט זאָגן פאַרשידענע פֿשָׁטִים³.

ער זאָגט איין פֿשָׁט⁴, אַז מ'מיינט אויף לעתיד, מ'מיינט נישט נאָר [מה שהוציאם מארץ] מִצְרַיִם, נאָר מ'מיינט די גאולה העתידה אויכעט.
ס'איז שוין געווען דעמאָלטס [בגאולת מצרים] 'די' הַשְּׁפָעָה, אַז מ'וועט אַרויס 'לְעֵתִיד' מִבֵּית עַבְדִּים.

לג

ובמכילתא איתא עוד פֿשָׁט, דפירושו מִבֵּית הָעוֹבְדִים, היינו בבית המצריים שעבדו עבודה זרה. ויש לבאר כוונת הכתוב לפי דרשה זו

(יד) [נאָר] אין מכילתא שטייט⁵, מִבֵּית עַבְדִּים, מִבֵּית הָעוֹבְדִים, פון די עוֹבְדִים לְחַמְנִים⁶, פון די וואָס זיי האָבן געדינט די עֲבֹדָה זָרָה.

[ולפי זה פירוש הפסוק] אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם 'מִבֵּית עַבְדִּים', פון די וואָס זענען 'עַבְדִּים', [און מ'מיינט] טאַקע [שהיו עבדים פאַר] 'עַבְדִּים', מִבֵּית 'עַבְדִּים', מ'מיינט טאַקע נישט [עבדים 'לעבדים' ממש], ס'איז טאַקע געווען [אַ שעבוד] פון 'מלכים', [נאָר אדונייהם] זיי זענען דאָך אָבער געווען 'עַבְדִּים' לעבודה זרה, [דהיינו] זיי זענען געווען 'עוֹבְדִים' לעבודה זרה, [און] דאָס איז טייטש מִבֵּית 'עַבְדִּים'.

* ברש"י (כ, ב): מִבֵּית עַבְדִּים. מִבֵּית פרעה, שהייתם עבדים לו. או אינו אומר אלא מִבֵּית עַבְדִּים, שהיו עַבְדִּים לְעַבְדִּים, תלמוד לומר (וואתחנן ז, ח) וַיִּפְדֶּךָ מִבֵּית עַבְדִּים מִיַּד פְּרָעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם, אָמַר מַעֲתָה, עַבְדִּים 'למלך' היו, ולא עבדים 'לעבדים'.

² היינו שביאר לתוך קושיא זו.

³ עיי"ש שכתב ו' דרכים בזה.

⁴ באור החיים הק' (שם): עוד ירצה באומרו מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים, על זה הדרך. אני אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, אני עתיד להוציאך מִבֵּית עַבְדִּים, וזה ירמוז על גלות האחרון, אשר שֶׁעָבְדוּ בִּישְׂרָאֵל כָּל אֹמֶת וְלִשׁוֹן כְּמִשְׁפַּט הַרְגִּיל כְּעַבְד, וְרָמַז ה' כִּי יִצְיָאֲנוּ מִבֵּית זֶה.

⁵ במכילתא (פרשת בחודש, סוף פרשה ה): אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים. עבדים למלכים היו. אתה אומר עבדים למלכים היו, או אינו אלא עבדים לעבדים, כשאומר וַיִּפְדֶּךָ מִבֵּית עַבְדִּים [וגו'], עבדים למלכים היו ולא עבדים לעבדים. ○ דבר אחר מִבֵּית הָעוֹבְדִים לְחַמְנִים. [כן הוא גירסת המכילתא הנדפס עם מרכבת המשנה. ובכמה דפוטים איתא מִבֵּית הָעוֹבְדִים 'עֲבֹדָה זָרָה'].

⁶ פירוש: לצורות של חמה, או צורות העשוי לעבודת החמה. והוא לשון הפסוק בישעי' (יז, ח. כו, ט), ועוד.

אזוי איז איין פֿשט אין מכילתא.

[ויש לבאר כוונת הכתוב לפי פירוש זו של המכילתא, ומה בא להשמיענו בזה].

לד

רש"י ברענגט נאָר דעם ערשטן פֿשט [שבמכילתא], אַז איך קען נישט זאָגן מִבֵּית עֲבָדִים [שהיו עבדים לעבדים, שהרי] זיי זענען דאָך געווען מַלְכִּים. נאָר ער מיינט [צו זאָגן], ווייל "עטס" זענט געווען [וּדְאָרְטִין] עֲבָדִים.

און דער אנדערער פֿשט [במכילתא] איז טאַקע מִבֵּית "עֲבָדִים", אַז זיי [האדונים] זענען געווען עֲבָדִים, כאַטשיג זענען געווען מַלְכִּים. [ווייל] זיי זענען אָבער געווען עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה. דאָס מיינט ער [באומרו] מִבֵּית 'עֲבָדִים'.

לה

חקדמה לקושיא טו-טז

בלשון הכתוב לא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים 'אַחֲרִים', פֿירש"י שהם אחרים לעובדיהם

לא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים 'אַחֲרִים' [על פְּנֵי].

רש"י זאָגט, [דלכאורה אינו מובן] וואָס איז דער 'אַחֲרִים', [והרי] דאָס איז דאָך עפעס אַ גִּנְאֵי חִלִּילָה, [דמשמע כאילו] אַז ס'איז פֿאַרהאַנדן אֱלֹהִים אַחֲרִים. ס'איז דאָך מִשְׁמַע אַז ס'איז אויך 'עפעס', און [רק] ס'איז אַחֲרִים.

[איבערדעם] זאָגט רש"י, מ'מיינט אַז אַחֲרִים האָבן זיי געמאַכט.

אָדער [ווייל] זיי זענען אַחֲרִים לעובדיהם [ומתכריז להם].

[ועל כל פנים יש בזה] פֿשטִים.

לו

ובמכילתא כתבו כמה פירושים, ואחד מהם לפי שדרכן תמיד להשתנות ולעשותן אחרים

[און] אין די מכילתא שטייט נאָך פֿשטִים¹ [מלבד פירושי רש"י], אויף דעם [לשון] אֱלֹהִים אַחֲרִים.

די מכילתא זאָגט [באחד מהפשטים], אֱלֹהִים 'אַחֲרִים', [ווייל] מ'דאַרף אַלץ 'אנדערע', אַמאָל ש'ל כֶּסֶף, אַמאָל ש'ל זָהָב, [און] אַמאָל ש'ל נחשת.

לז

ועוד הוסיף במכילתא, דאילו היה נכתב כל שם עבודה זרה, לא היה מספיק כל העורות שבעולם

נאָך אַ פֿשט [זאָגט ער], דבר אחר אֱלֹהִים אַחֲרִים, זאָגט ער [ווען] מ'זאָל וועלן

¹ ברש"י (יב, כא): אֱלֹהִים אַחֲרִים. שאינן אלהות, אלא אחרים עשאוּם אלהים עליהם. ולא יתכן לפרש אֱלֹהִים אַחֲרִים אחרים וזולתי, שגנאי הוא כלפי מעלה לקרותם אלהות אצלו. ◦ דבר אחר אֱלֹהִים אַחֲרִים, שהם אחרים לעובדיהם, צועקים אליהם ואינן עונין אותם, ודומה כאילו הוא אַחֵר שאינו מכיר מעולם.

² במכילתא (שם, פרשה ו): לא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים אַחֲרִים על פְּנֵי וכו'. אֱלֹהִים אַחֲרִים. וכי אלוהות הן, והלא כבר נאמר (ישעי' לו, ט) וְנָתַן אֶת אֱלֹהֵיהֶם בְּאֶשׁ כִּי לֹא אֱלֹהִים הֵמָּה, ומה תלמוד לומר אֱלֹהִים אַחֲרִים, אלא שאחרים קוראין אותם אלוהות. ◦ דבר אחר אֱלֹהִים אַחֲרִים, שהם מאחרין הטובה מלבוא לעולם וכו'. ◦ דבר אחר אֱלֹהִים אַחֲרִים, שהם אחרים לעובדיהם וכן הוא אומר (שם מו, ז) וְהָן יִצְעַק אֱלֹהֵינוּ וְלֹא יִעֲנֶה וּמִצְרַתּוֹ לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ.

רבי יוסי אומר, אֱלֹהִים אַחֲרִים למה נאמר, שלא ליתן פתחון פה לאומות העולם לומר אילו נקראו בשמו כבר היה בהם צורך, והרי נקראו בשמו ואין בהם צורך. ואימתי נקראו בשמו, בימי אנוש בן שת, שנא' (בראשית ד, כו) אֶזְרָחֶל לְקָרָא בְּשֵׁם ה' וכו'.

רבי אליעזר אומר, אֱלֹהִים אַחֲרִים, שהם מחדשים להם אלהות בכל יום. הא כיצד, היה לו של זהב, נצרך לו, עשאו של כסף. ונצרך לו, עשאו של נחשת. היה לו של נחשת ונצרך לו, עשאו של ברזל, או מעופרת, וכן הוא אומר (האוינו לב, יז) חֲדָשִׁים מִקָּרֵב בָּאוּ.

רבי יצחק אומר, אילו נפרש להם כל שם עבודה זרה, לא היה מספיק כל העורות שבעולם.

אויפשרייבן דעם נאָמען פון אַלע עבֹדָה זָרָה'ס, איז נישטאָ גענוג עזרות אויף דער וועלט מ'זאָל עס קענען באַשרייבן.

זאָגט דער מרכבת^ט [פֿשט, אַז] דאָס מיינט ער [בלשון] 'אַחֲרִים', ווייל ס'איז דאָ פֿאַרשידענע, ער מיינט [כעץ פֿשט הקודם, ווייל ס'איז אַלץ דאָ] 'אַנדרע'.

לח

קושיא מו

וערדיין צריך ביאור לפי פירוש המכילתא, דמה בא הכתוב להשמיענו בזה שורכן לעשות תמיד אחרים (טו) לכאורה [על פֿשט זה של המכילתא עדיין קשה] וואָס הייסט 'פֿאַרשידענע' [ומה משמיענו בזה].

וואָס איז אַ חילוק פון דער צי יענער, [והלא] אַלעס איז איין עבודה זרה [הכל בשוה]. [די קשיא] וואָס הייסט 'אַחֲרִים' [ולמה הוצרך הכתוב לאומרו], איז נאָכנישט פֿאַרענטפֿערט.

לט

קושיא מו

וכן מה שכתבו דאי אפשר לכתוב כל שמות העבודה זרה. יש להקשות על זה ממה דאיתא במדרש שפרעה היה לו פינקס שבו היו כתובין כל העבודה זרות, והרי שיש יכולת לכתובן (טז) און דערנאָך [איז שווער], ווי קען מען זאָגן אַז ס'איז געווען אזויפיל עבֹדָה זָרָה'ס אַז מ'קען נישט באַשרייבן.

מ

[והלא] ס'שטייט אין מדרש', ווען משה רבינו איז געקומען צו פֿרעג'ן, און ער האָט געזאָגט [אַז] השם יתברך האָט געהייסן [שְׁלַח אֶת עַמִּי יִיחֲזָקוּ לִי בַּמִּדְבָּר]. האָט פֿרעג געענטפֿערט, ער האָט פֿאַרשריבן אין זיין בוך האָט ער פֿאַרשריבן אַלע עבֹדָה זָרָה'ס, יעדעס אַלקות האָט ער באַשריבן. און דער באַשעפֿער שטייט דאָרט נישט. האָט ער אים געענטפֿערט אַ מֶשֶׁל, איינער האָט געזוכט אַ פֿהָן, איז ער אים געגאָנגען זוכן אין בֵּית הַקְּבֻרֹת, האָט ער געזאָגט [הנשאל] וואו זוכסטו עפעס אַ פֿהָן אין בֵּית הַקְּבֻרֹת.

^ט במרכבת המשנה על המכילתא (בביאור פירוש רבי יצחק שבמכילתא): אילו נפרש להם כל שם עבודה זרה וכו'. ירצה שזוהו מאמר 'אַחֲרִים', דאי אפשר לאסיק בשמיהו.

'בשמות רבה (ה, יד): [אַחַר כֵּן בָּאוּ מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן וְיִאֲמְרוּ אֶל פֶּרְעֹה כֹּה אָמַר ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת עַמִּי יִיחֲזָקוּ לִי בַּמִּדְבָּר (שמות ה, א). אַמֵּר ר' חִיָּא בַּר אֲבָא, אוֹתוֹ הַיּוֹם יוֹם פְּרוּבוּטֵי שַׁל פֶּרְעֹה הִיא, וְכֹאז כָּל הַמַּלְכִּים כּוֹלֵן לַכְּבוֹד, וְהִבִּיאוּ דוֹרֹאוֹת שֶׁל עֲטֻרוֹת וְהָיוּ מַעֲטִירִין אוֹתוֹ, שֶׁהוּא יוֹם קִזְמוּקְרִטוֹר, וְהִבִּיאוּ אֱלֹהֵיהֶן עִמָּהּ. מִשְׁעֵטֵרוֹ אוֹתוֹ, הָיוּ מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן עוֹמְדִין עַל פֶּתַח פִּלְטְרִין שֶׁל פֶּרְעֹה, וְנִכְנסוּ עֲבָדָיו וְאַמְרוּ שְׁנֵי זִקְנִים עוֹמְדִין עַל הַפֶּתַח, אִמְרוּ לָהֶן יֵעֲלוּ, כִּיּוֹן שֶׁעָלוּ הֵיחָא מִסְּתַכֵּל בָּהֶן שְׂמָא יַעֲטֵרוּ אוֹתוֹ, או שְׂמָא יִתְּנוּ לוֹ כְּתָבִים, וְאִף לֹא שְׂאֵלוּ בְּשִׁלּוּמוֹ. אִמְרוּ מִי אַתֶּם, אִמְרוּ לוֹ שְׁלוּחֵי שֶׁל הַקֶּבֶ"ה אַנּוּ. מַה אַתֶּם מְבַקְשִׁים, אִמְרוּ לוֹ כֹּה אָמַר ה' שְׁלַח אֶת עַמִּי וְגו'. אוֹתָהּ שַׁעָה קָעַס וְאַמֵּר מִי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמְעַ בְּקִלּוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל (שם ב), לֹא הִיא יוֹדַע לְשַׁלַּח לִי עֲטֵרָה אֲלֵא בְּדַבְרֵים אַתֶּם בֹּאִים אֵלַי, לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה' וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח (שם). אִמְרוּ לָהֶם הַמַּתִּינוּ לִי עַד שֶׁאֲחַפֵּשׁ בְּסִפְרִי שְׁלִי, מִיָּד נִכְנס לְבֵית אֲרָמּוֹן שְׁלֹו וְהִיא מְבִיט בְּכָל אוֹמָה וְאוֹמָה וְאַלְהִיא, הַתְּחִיל קוֹרָא אֱלֹהֵי מוֹאָב, וְאַלְהֵי עַמּוֹן, וְאַלְהֵי צִידוֹן, אִמְרוּ לָהֶם חֲפֵשְׁתִּי שְׁמוֹ בְּבֵית גִּזְיִי, וְלֹא מִצְאֵתִי אוֹתוֹ. אִמְרוּ רַבִּי לֹא מִשֶּׁל לָמָּה הִדְבַּר דּוּמָה, לִכְהֵן שֶׁהִיא לוֹ עֶבֶד שׁוֹטֵה, יֵצֵא הַכֵּהן חוּץ לְמִדְיָנָה, הֵלֵךְ הָעֶבֶד לִבְקֹשׁ אֶת רַבּוֹ בְּבֵית הַקְּבֻרֹת, הַתְּחִיל צוּחַח לִבְנֵי אָדָם שֶׁעוֹמְדִים שֶׁם לֹא רִאֲתֵם בְּכֹאֵן רַבִּי, אִמְרוּ לוֹ רַבִּי לֹא כֵהן הוּא, אִמְרוּ לָהֶן הֵן, אִמְרוּ לוֹ שׁוֹטֵה, מִי רֹאֵה כֵהן בְּבֵית הַקְּבֻרֹת. כֵּךְ אִמְרוּ מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן לְפִרְעֹה, שׁוֹטֵה, דְּרַכְּנָן שֶׁל מַתִּים לַחֲבַעַן בֵּין הַחַיִּים, שְׂמָא הַחַיִּים אֲצֵל הַמַּתִּים, אֲלֵקִינוּ חֵי הוּא, אֵלּוּ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר מַתִּים הֵם, אֲבָל אֲלֵקִינוּ הוּא אֲלֵקִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם.

איבערדעם האָט ער געזאָגט [משה רבינו], אין דיינע ביכער וואָס שטייען די עבֹדָה זָרָה'ס, וואו קומט דאָרטן דער באַשעפער. [ס'איז ווילן] דו זוכסט אַ פֿלֶן [בבית הקברות], אין דיינע ביכער, דאָרט קומט עס נישט.

מא

על כל פנים אָבער [זעט מען אז] די עבֹדָה זָרָה'ס זענען געשטאַנען אַלע [געשריבן]. נו איז דאָך עס נישט געווען אַזויפיל, אַז מ'זאָל נישט קענען באַשרייבן מיט קיין עורות.

ס'איז אַמֶת [אז] ס'איז אַן אַריכות [לפורטם, און] די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה האָט עס נישט געוואָלט מַזְכִּיר זיין, קען מען זאָגן. אָבער דעם וואָס ער זאָגט דאָס לשון אַז מ'קען זיי נישט באַשרייבן, לכאורה דאָרט זעט מען דאָך אַז פֿרַעָה האָט זיי יאָ באַשריבן, ער האָט זיי אַלע געהאַט.

מב

קושיא יו - מתוך הדרוש

[בפסוק לא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים אַחֲרַי 'עַל פְּנֵי', פירש רש"י כל זמן שאני קיים, שלא תאמר לא נצטוו על עבודת אלילים אלא אותו הדור (ומקורו במכילתא). וקשה וכי היה סלקא דעתך לומר שלא נצטוו אלא באותו הדור, עד שהוצרך הכתוב להשמיענו שנוהגת מצוה זו לעולם. והלא בכל המצוות הוא כן שהם נוהגין לעולם, אף שלא נאמר בהם שום לימוד מיוחד על זה]. (הקושיא בדברי רבינו, באות קפה-קפו)

מג

קושיא יח - מתוך הדרוש

[בקדושת יום טוב מביא מדרש פליאה, כששמע משה רבינו אֲנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ, אמר בְּרוּךְ שְׁלֹא עָשִׂינִי גוֹי. וצריך ביאור להבין הכוונה בזה]. (הקושיא בדברי רבינו, באות קסה)

מכר

ישוב הקושיות בעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת

ישוב קושיא יד

וועל מיר צוקומען [לבאר] וואָס דער פֿשֶׁט איז [בפסוק] אֲנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים, [און] די מְכִילְתָּא זאָגט [דפירושו] מִבֵּית הָעוֹבְדִים [לעבודה זרה], דער בורא כל עולמים האָט אויסגעצויגן אידן מִבֵּית הָעוֹבְדִים. (קושיא יד). דאָס איז אַ דָּבָר גְּדוֹל [שמשמענו הכתוב בזה].

קבה

במצרים היו ישראל שקועים במ"ט שערי טומאה, וחטאו גם בעבודה זרה. ולכן גם אחר יציאתם היו צריכין עוד עבודה והזירות לפרוש לגמרי מעבודה זרה. וכמבואר במדרש שבוה לימוד משה עליהם זכות כשעשו העגל, באומרו לְמָה ה' יִחְרָה אִפְךָ בְּעַמְּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם

וואָרן לעולם איז דאָך אַזוי.

אידן זענען געווען אין מִצְרַיִם [משוקעים במ"ט שערי טומאה, וחטאו בעבודה זרה. און אפילו] ווען מ'איז שוין אַרויס פון מִצְרַיִם, איז זייער שווער געווען [לפרוש מזה לגמרי]. ווי זיי טייטשן^א [מה שלאחר חטא העגל אמר משה] לְמָה יִחְרָה אִפְךָ בְּעַמְּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ

^א בשמות רבה (מג, ט): לְמָה ה' יִחְרָה אִפְךָ בְּעַמְּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. מה ראה להזכיר כאן יציאת מצרים,

מֵאֲרֶץ מִצְרַיִם (תשא לב, יא), דו האסט זיי דאך געברענגט פון מִצְרַיִם, פון מקור הטומאה [שהם עובדי עבודה זרה, ומהם למדו כך. און] פון עֲבֹדָה זָרָה קאן מען זיך שווער אַפֿרייסן, איבערדעם זענען זיי אַריינגעפאלן אין עגל.

קבו

אבל רובא דרובא מישראל כבר יצאו ממומאט מצרים, ופרשו לגמרי מהעבודה זרה בשעת מתן תורה, ועל זה נאמר אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם 'מִבֵּית עֲבָדִים', וכפירוש המכילתא מִבֵּית הָעֹבְדִים עבודה זרה אָבַעַר דַּעֲמָאֲלָטָס דָּאךְ [בשעת יציאת מצרים ומתן תורה], זענען זיי אַרויסגעגאַנגען [מטומאט מִצְרַיִם].

הגם ס'איז געוועזן פֿסל מִיכָה"ב. איז עס געווען נאָר אייניגע [יחידים]. אָבַעַר רֹבָא דְרֹבָא פֿונעם כָּלִל יִשְׂרָאֵל זענען געווען וַיֵּאֱמִינוּ בָהּ וּבִמְשֶׁה עֲבָדָיו, איבערדעם זענען זיי אַרויסגעגאַנגען מִבֵּית הָעֹבְדִים, פון עֲבֹדָה זָרָה'ס. (המשך הביאורים בפרשת יתרו, להלן באות קסג, וההמשך בישוב קושיא יד, באות קסו)

קבו

ולענין מצב דורינו:

חֲלִילָה וְחֲלִילָה, אַז מ'קומט צו זיך אין שטוב, און ס'איז דא מינות חלילה, חס ושלום אַז ס'איז דא מינות, איז מען דאך נאך אַרגער ווי מ'איז געווען פריער ביי פֿרעה'ן, [וואו] ס'איז געווען עֲבֹדָה זָרָה, [און] מינות איז נאך אַרגער פון עֲבֹדָה זָרָה".

קבח

דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט [אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ וְאַתָּה] איך האָב דיך אויסגעצויגן מִבֵּית הָעֹבְדִים. דאַרף מען וויסן אין 'וואָס' מען איז [אַריינגעפאלן, אויב] חלילה וחלילה אַז מ'פאלט אַריין אין מינות.

אלא אמר משה, רבון העולם מהיכן הוצאת אותם, ממצרים שהיו כולם עובדי טלאים. אמר רב הונא בשם רבי יוחנן, מִשָּׁל לַחֲכָם שִׁפְתָּהּ לִבְנוֹ חֲנוּתָהּ שֶׁל בִּשְׁמִים בְּשׁוֹק שֶׁל זִוְנוֹת, הַמְבֹּי עֲשֵׂה שְׁלוֹ, וְהַאֲמוֹנִת עֲשֵׂה שְׁלֵה, וְהַנֶּעַר כִּכְחוֹר עֲשֵׂה שְׁלוֹ. יצא לתרבות רעה, בא אביו ותפסו עִם הַזִּוְנוֹת, הַתְּחִיל הָאֵב צוֹעֵק וְאוֹמֵר הוֹרֵג אֲנִי. הִיא שָׁם אוֹהֲבוֹ, אָמַר לוֹ אַתָּה אִיבִית אֶת הַנֶּעַר, וְאַתָּה צוֹעֵק כִּנְגְדּוֹ. הַנְּחָתָ כָּל הָאוֹמִינִית, וְלֹא לְמַדְתּוֹ אֵלָּא בִּשְׁם, וְהַנְּחָתָ כָּל הַמְּבֹאוֹת וְלֹא פִתַּח לּוֹ חֲנוּת אֵלָּא בְּשׁוֹק שֶׁל זִוְנוֹת. כֵּךְ אָמַר מֹשֶׁה, רַבּוֹן הָעוֹלָם הַנְּחָתָ כָּל הָעוֹלָם וְלֹא שֶׁעָבַדְתָּ בְּנִיךְ אֵלָּא בְּמִצְרַיִם שֶׁהָיוּ עֹבְדֵי טְלָאִים, וְלִמְדוּ מֵהֶם בְּנִיךְ וְאַף הֵם עָשׂוּ הֶעָל. לְפִיכָךְ אָמַר אֲשֶׁר הוֹצֵאת מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, דַּע מַהֵיכֵן הוֹצֵאת אוֹתָם.

ב' כמבואר בגמרא סנהדרין (קג): וְעָבַר בֵּינָם צָרָה וְהָקָה בֵּינָם גָּלִים (זכרי' י, יא), אמר רבי יוחנן, זה פסלו של מיכה [פירש"י: כשכתב משה את השם והשליכו על נילוס להעלות ארונו של יוסף, בא מיכה ונטלו בהחבא, והיינו דכתיב וְעָבַר בֵּינָם צָרָה, כשהעביר הקב"ה לישראל (ביס), עבר מיכה עמהם, שכידו השם לעשות העגל. לישנא אחרינא, מיכה עשה פסל, והביאו עמו כשעברו לישראל הים].

ובבמדבר רבה (טז, כו): שהיה הקב"ה נושאם במדבר כביכול כאשר ישא איש את בנו, והיתה עבודת כוכבים בידם, שנאמר (נחמ"ט, יז-יח) [וְאַתָּה אֱלֹהִים סְלִיחוֹת תַּחֲנוּן וְנַחֲמֵם אֶתְּךָ אֲפִים וְרַב חֶסֶד וְלֹא עֲזָבָתָם, אֲף] כִּי עָשׂוּ [לָהֶם] עֵגֶל מִסֵּכָה. וְכֵן אֵת מוֹצֵא כִשְׁעֵבְרוֹ בֵּים, צִלְמוֹ שֶׁל מִיכָה עֲבַר עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר וְעָבַר בֵּינָם צָרָה, וּבְכָל כֵּךְ לֹא הִנִּיחַן הַקֶּב"ה, וְאָמַר לְמִשְׁה קִרְעִיתִי לָהֶם אֶת הָיָם וְהַכְּעִיסוּנִי, שֶׁנֶּאֱמַר (החלה עה, מ) כִּמְהָ יִמְרוּהוּ.

ובתנחומא כי תשא (סימן יד): לָךְ ה' הִצְדָּקָה וְלָנוּ בִּשְׁתַּת הַפְּנִים (דניאל ט, ז), רבי יוסי אומר [הכין] יש בושה גדולה מזו, ישראל עובדין בים סוף ופסל מיכה עובר עמהם, שנאמר וְעָבַר בֵּינָם צָרָה, והים נקרע לפניו. הוּי לָךְ ה' הִצְדָּקָה וְלָנוּ בִּשְׁתַּת הַפְּנִים.

א' ועיין באבן עזרא בפרשתן (יט, ט).

י' וכמו שכבר הזכיר רבינו מזה לעיל בהדרוש (בהשייך לחלק ב' של הקונטרס) בשם הגמרא ורמב"ם.

קכט

בעוונותינו הרבים, חֲלִילָה אַז מ'גִּיט חִיזוּק פֿאַר מִינִים און אָפִיקוֹרְסִים, [אָדער] ווער ס'איז פֿאַרגלִיבט [בהם ובמעשיהם], אַזוי ווי [בעוה"ר] מ'איז פֿאַרגלִיבט חֲלִילָה וְחַס – קעגן די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, קעגן הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, – אַז הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שיקט אַ יְשׁוּעָה פֿאַר אִידן, דורך מִינִים און דורך אָפִיקוֹרְסִים. [הרי זה נתפס ח"ו בעון של מינות החמור מעבודה זרה, ויש לו במעשיהם, ונידון כמוהם^{טו}].

קל

ענין דאי אפשר שתהיה ישועה לישראל על ידי רשעים וכופרים

וביאור ענין ההצלה שבימי ירבעם בן יואש

[סיי] 'וואו' מ'קוקט אַרײַן [בפסוקים ודברי חכז"ל], זעט מען אַז דאָס איז נישט קיין מציאות בעולם [שתבוא ישועה לישראל על ידי כופרים ורשעים].

קלא

איין מאָל וואָס מ'געפינט אין פֿסוק^{טו}, ביי ירבעם בן יואש^{טז}, אַז אידן האָבן געהאַט הַצִּלָּה דורך אים. און דאָרט [אליין] זעט מען בפירוש אַז דאָס איז נישט מעגליך אַלעמאַל, נאָר דעמאַלטס איין מאָל. [וכדיבואר הענין להלן].

קלב

א [קודם קאָן מען וויסן, וכי ירבעם בן יואש] ער איז [טאקע] געווען שלעכט מיט די חטאת ירבעם [בן נבט, ווי] דער פֿסוק^{טז} איז מִתְרַעַם אויף אים. און אפילו אַחָאָב [שהיה גרוע מירבעם בן נבט] איז דאָך געווען אַ שוֹמֵר תּוֹרָה וּמִצְוֹת, נאָר אין עֲבוּדָה זָרָה [לחוד הוא שנתפס, דבאה תקיף ליה יצרא]^{טז}.

און [חטאת] ירבעם איז דאָס אויך נישט געווען [עבודה זרה ממש כבאחאב. רק] ס'איז געווען אַלעס [בכוונה] לְשֵׁם שְׁמַיִם, [רק שהיה חטא בדבר], ווי דער רד"ק זאגט^{כא}.

קלג

איבערדעם^{טז} איז געווען, יְהוּא הָאֵט אויסגע'הרג'עט אַלע נְבִיאֵי הַבַּעַל, אַלע נְבִיאֵי הַבַּעַל הָאֵט ער אויסגע'הרג'עט.

הָאֵט הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אים געזאָגט^כ [לִיהוּא] דורך יוֹנָה הַנָּבִיא, יוֹנָה בֶּן אֲמִתִּי, הָאֵט ער אים געזאָגט יַעַן הִטִּיבְתָּ לַעֲשׂוֹת, דו האָסט גוט געטאָן, דו האָסט געפֿאַלגט

^{טו} עיין בלשון רבינו להלן באות קנג שהוא כסיום ענין זה [והוספנו כאן גם אופן ההמשך לענין דלעיל].

^{טז} במלכים ב' (יד, כג-ז): בַּשָּׁנָה חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְאַמְצִיָּהוּ בֶן יוֹאֵשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה, מֶלֶךְ יִרְבֵּעָם בֶּן יוֹאֵשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁמֵרוֹן אַרְבָּעִים וָאַחַת שָׁנָה. וַיֵּשֶׁב הָרַע בְּעֵינֵי ה', לֹא סָר מִכָּל חַטֹּאוֹת יִרְבֵּעָם בֶּן נִבְט אֲשֶׁר הִחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל. הוּא הִשִּׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבֹאב חֲמַת עַד יָם הָעֶרְבָה, כְּדָבָר ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עַבְדּוֹ יוֹנָה בֶּן אֲמִתִּי הַנָּבִיא אֲשֶׁר מִגַּת הַחֶפֶר. כִּי רָאָה ה' אֶת עֲנֵי יִשְׂרָאֵל מְרָה מְאֹד, וְאָפֶס עֲצוּר וְאָפֶס עֲזוּב וְאֵין עֶזֶר לְיִשְׂרָאֵל. לֹא דָבָר ה' לְמַחֲוֹת אֶת שֵׁם יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם, וַיִּשְׁעֵם בְּיַד יִרְבֵּעָם בֶּן יוֹאֵשׁ.

^{טז} אין זה ירבעם בן נבט, שהיה הראשון למלכי ישראל. רק אחד ממלכי ישראל האחרונים, מבני בניו של יהוא מלך ישראל.

^{טז} עיין בזה באורך בוויאל משה (א, קלא).

^{טז} ההמשך הוא, דלפי חטאת ירבעם לא היה בו עבודה זרה ממש כמו באחאב, לכן מובן מה שמצינו כי יהוא אף שביער העבודה זרה של אחאב, לא סר אחר כך מחטאות ירבעם, וכזה המשך להלן באות קלה.

^כ וכמבואר כל זה במלכים ב' (י, כו-ל): וַיִּשְׁמַד יְהוּא אֶת הַבַּעַל מִיִּשְׂרָאֵל. רַק חֲטֵאֵי יִרְבֵּעָם בֶּן נִבְט אֲשֶׁר הִחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל, לֹא סָר יְהוּא מֵאַחֲרֵיהֶם, עֲגָלִי הָזֶה אֲשֶׁר בֵּית קָל וְאֲשֶׁר בֶּדֶן. וַיֹּאמֶר ה' אֵל יְהוּא [פירש"י ביד יונה], יַעַן אֲשֶׁר הִטִּיבְתָּ לַעֲשׂוֹת הִיִּשְׁרָ בְּעֵינֵי, כָּל אֲשֶׁר בִּלְבָבִי עָשִׂיתָ לְבֵית אַחָאָב. בְּנֵי יִרְבֵּעָם [ארבע דורות] יִשְׁבּוּ לָךְ עַל כִּסֵּא

די נביאים און דו האָסט היצט אויסגע'הרג'עט אַלע נביאי הַבַּעַל, און דו האָסט מְבַעַר געווען עֲבֹדָה זָרָה, איבערדעם וועל איך דיר צוגעבן פיר דורות מְלָכִים.

קלר

און יִרְבֶּעַם בֶּן יוֹאָשׁ איז געווען דאָס דריטע דור [של יהוא, און] דאָס איז געווען אַ שָׁכֵר אויפֿן 'בַּעוֹר' פֿון עֲבֹדָה זָרָה [שעשה יהוא], זיין מְלִיכָה [של יִרְבֶּעַם בֶּן יואש].
און ס'האָט נאָך געדאַרפֿט צו זיין אַ דור [רביעי] נאָך אים אויכעט [שימלך, והוא זכריה בן יִרְבֶּעַם שמלך אחריו].

קלה

נאָר וואָס דען, אָבער מַחֲטֵאת יִרְבֶּעַם לֹא סָר. זאָגט דער רד"ק^{כא}, ווייל חטאת יִרְבֶּעַם איז געווען לְשֵׁם שְׁמִים. [והגם] ס'איז דאָך געווען אַן אִיסור, אָבער ס'איז געווען [בכוונה] לְשֵׁם שְׁמִים [רק שטעט בדבר], און ס'איז נישט געווען קיין שְׁמִץ [פון] עֲבֹדָה זָרָה [ממש]^{כב}.

יִשְׂרָאֵל [תחת שהשמדת את בית אחאב, שמלכו ארבע דורות, עמרי, ואחאב, ואחזיה, ויהורם]. [ויהוא לא שָׁמַר לְלֶכֶת בתורת ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל לְכַבּוֹ, לֹא סָר מֵעַל חַטֹּאות יִרְבֶּעַם אֲשֶׁר הִחֲטִית אֶת יִשְׂרָאֵל].

^{כא} ברד"ק מלכים ב' (י, ל): ויאמר ה' אֵל יִהוּא, על ידי נביא, ובסדר עולם מי אמר לו, יונה בן אמת: בְּנֵי רַבְעִים. כמו בנים רבעים, יהואחז, יהואש, ירבעם, זכריהו. ואמרו בזכות שהשחית בית אחאב שמלכו ארבעה דורות, עמרי, אחאב, אחזיהו, יהורם, מלכו מבניו ארבעה דורות. ויהוא ביער הַבַּעַל [של אחאב], ולא ביער הַעֲגֻלִים [של ירבעם], כי אותם נעשו לשם ה'. ואף על פי כן היה חטא גדול, כמו שכתוב [בפרשתן כ, יט] לֹא תַעֲשֹׂן אִתִּי וגו'.

וברד"ק מלכים א' (כא, כה): רַק לֹא הָיָה כְּאַחֲבָא [אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה']. כי 'ירבעם' והבאים אחריו, אף על פי שעבדו העגלים, כִּוְנָתָם לְשֵׁמִים. אבל 'אחאב' עבד הַבַּעַל ואשרה כשאר העבודות גלולים [של האומות], לפיכך אמר (שם, כו) וַיִּתֶּבֶט מֵאֲדָו גֹּו' [לְלַכֵּת אַחֲרֵי הַגִּלּוּלִים] כֹּל אֲשֶׁר עָשָׂה הָעָמִיר.

ועוד שם (יב, ל): כי מתחלה לא אמר ירבעם כי לשם עבודה זרה היה עושה אותם, אלא לשם הַקָּל. ואחר כך בן הדבר ההוא והיה לחטאת, שקבלוהו באלוה, וממנו יצאו לאלהים אחרים ככל הגוים [בימי אחאב], לפיכך אמר וַיְהִי הַדָּבָר הַזֶּה לְחַטָּאת.

ועיין עוד באורך ברד"ק מלכים ב' (יז, כח) וז"ל: כי ישראל אע"פ שהיו עובדים העגלים, לא היו עושים אלא להיותם אמצעיים בינם ובין הַקָּל. כי כן היתה דעת האומות בזמן ההוא, שעל כל פנים היה צריך אמצעי להתקרב אליו ולעבדו, וישראל טעו אחרי דעות האומות. ◦ אם כן מה בין ישראל ובין האומות. יש אומרים כי האומות כשהיו עובדים איש את אלהיו, החכמים שבהם היו יודעים כי הצלמים לא יעילו אלא להיותם אמצעיים ולעבדו, והעבודה ההיא אמרו כי תישר בעיני האלקים, אבל המון העם לא היה להם לב, וסברו כי אם על הנעבד, והיו חושבים כי הוא המטיב והמרע. וישראל לא כן, אלא כולם [גם המון העם] היו יודעים מירושת אבות כי הַקָּל יתברך הוא אלקי האלהים, אלא שהיו טועים אחרי דעות האומות, לפי שהיו נבדלים מכל שאר האומות, וכשהיו רואים ההצלחה לאומות העולם היו סוברים כי אלהיהם האמצעיים היו גורמים להם ההצלחה ההיא, והיו אומרים איכה יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה כָן גַּם אֲנִי (ראה יב, ל), כמו שאמר אחז (דברי הימים ב' כח, כג) כִּי אֱלֹהֵי מַלְכֵי אֲרָם הֵם מַעֲזִירִים אֹתָם לָהֶם אֲזֻכָּה וְיַעֲזֹרֵנִי. ◦ ואפילו הרשעים שבהם היו דורשים את ה', כי ירבעם אמר (מלכים א' יג, ו) חַל נָא אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ, כי כוונתו כי הוא המטיב והמרע, ולא אמר כי יברשת ידו היה מקרה. וכשחלה בנו שלח אשתו לדרוש את ה' מאחיה השילוני (שם יד, ב). ואחאב נסכם עם אליהו בדבר נביאי הַבַּעַל (שם יח, ט-ט), וחרד לדבריו הנביא שאמר לו (שם כ, לט מב) וְהִתְהַ נִפְשֶׁךָ תַּחַת נִפְשׁוֹ, ומנבואת אליהו חרד וקרע את בגדיו וצם ושכב בשק (שם כא, כז). ויהורם אמר (שם ב' ג, יג) כִּי קָרָא ה' לְשַׁלֵּשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה לְתֵת אוֹתָם בְּיַד מוֹאָב. יראת ה' זאת היתה בלבם, כי מאת הַקָּל יתברך הטוב והרע. אף על פי שהיו בהם קצת כופרים שהיו אומרים לא יִיטִיב ה' וְלֹא יֵרָע (צפני א, יב), והיו אומרים מי יִרְאֶנּוּ וּמִי יִדְעֶנּוּ (ישעי' כט, ט), אותם היו ממש, ודעת אחר היתה בלבם והיו אומרים בסתר כמו שאמר (מלכים ב' יז, ט) וַיִּחַפְּאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל [דָּבָרִים אֲשֶׁר לֹא כֵן עַל ה' אֱלֹקֵיהֶם], ואותם היו מאמינים שהטוב ורע אינו בכוונת מכין, לא כְּקָל וְלֹא בִּאֲחֻד מִן הַנַּעֲבָדִים. אבל המאמינים בעבודה זרה והעובדים אותה, היו רבים, ואותם היתה דעתם לְקַל ית', אלא שהיו עובדים על ידי אמצעי. ◦ ויראת אלקים זאת לא היתה אִתָּם, כי הַקָּל צוה אותם (יתרו כ, יט) לֹא תַעֲשֹׂן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וְאֱלֹהֵי זָהָב, רצה לומר שתחשבו שיהיו אמצעיים ביני וביניכם, ובוזה היו טועים, והולכים בחקות הגוים בדברים אחרים רבים שמנעם הַקָּל יתברך. לפיכך הקיאה אותם הארץ, כמו שאמר להם ה' יתברך (אחרי יח, כה). קדושים כ, כב-כג) וְלֹא תִלְכּוּ בַּחֲקֹת הַגּוֹיִם וְלֹא תִקְיָא הָאָרֶץ אֶתְכֶם וכו'.

^{כב} ועיין בזה בלשון רבינו ביואל משה (א, קלד).

נאָר ווייל ס'האָט געקאָנט 'ברענגען' צו עבֹדָה זָרָה, און דעס האָט [טאַקע שפּעטער] גוֹרם געווען אַחָאָב'ס [עבֹדָה זָרָה]. איבערדעם איז דאָס 'שוין' געווען רַע בְּעֵינֵי ה'. [ולכן] איז ער [זיין אויך] געווען רַע בְּעֵינֵי ה', וועגן דעם. אָבער ער האָט מִבֵּיעַר געווען [העבֹדָה זָרָה ממש, כגון של אַחָאָב].

קלו

ב [עקסטערדעם, ס'שטייט דאָך אין פֿסוק^{טז}, כְּדָבָר [ה' בֵּיד] יוֹנָה בֶּן אֱמֶתִי. און דער פרקי דרבי אליעזר זאָגט^{כז}, אַז ס'איז געווען דער כַּח פֿון יוֹנָה. יוֹנָה האָט דאָס געטון, [שכּחוּ עשה יְהוָה כן, ועליו נאמר] הוּא הָשִׁיב אֶת גָּבֹל יִשְׂרָאֵל^{טו}.

קלז

[והרי] איבעראַל ענטפערט מען על פי הדיבור שאני.

[וכגון מה שאמרו בגמרא על הפסוק] וְהָעֲרָבִים מִבְּיָאִים [לו לָחֶם וּבָשָׂר]^{כח} (מלכים א' יז, ו), אַז איך קאָן מיר נישט אויפֿדרינגען אויף ערגעץ אַנדערש [להתיר בעלמא שחיתתו של מומר לעבֹדָה זָרָה], ווי די גמרא ענטפערט^{כח} - אַקעגן מוֹמֵר לְעִבֹדָה זָרָה, און פֿון אַחָאָב [מבי טבחא דאחאב], - וואָרן ער על פי הדיבור שאני^{כז}.

קלח

[וכמו כן הכא] דאָס איז געווען דער כַּח [הנבואה] פֿון יוֹנָה בֶּן אֱמֶתִי. ס'שטייט אַזוי אַרויס אין פסוק אַזוי, כְּדָבָר [ה' בֵּיד] יוֹנָה בֶּן אֱמֶתִי, הוּא הָשִׁיב [אֶת גָּבֹל יִשְׂרָאֵל].

קלט

ג [און עקסטערדעם שטייט^{טז}, ווייל דער בורא כל עולמים האָט געזען אַתּ עֲנֵי יִשְׂרָאֵל. [ווייל] דער אַמֶּת, ס'העט גיווען געווען חלילה כִּלְיָה [אם יִרְעָם בן יואש לא היה נוצח את האומות שבאו אַז לכלות את ישראל]. און ס'איז נישט געווען [רצון הקב"ה בכך, כדכתיב]^{טז} וְלֹא דָבָר ה' לַעֲשׂוֹת כְּלִיָּה [למחות אֶת שֵׁם יִשְׂרָאֵל]. שטייט אַרויס אין פֿסוק, אַז ס'איז נישט געווען קיין גזירה פֿון כִּלְיָה.

קמ

[והכוונה בזה, דהנה] ס'איז דאָך ידוע^{כז} אַז [עד תתנ"ב שנים מכניסתן לארץ, כמנין] וְנִשְׁתַּנֵּם, האָט דאָך געדאַרפֿט שטיין [נאָך דער בית המקדש].

^{כב} בפרקי דרבי אליעזר (פרק י): בחמישי [בשבת] ברח יונה מפני אלקים. ולמה ברח, אלא פעם ראשון שִׁלְחוּ לְהָשִׁיב אֶת גָּבֹל יִשְׂרָאֵל, ועמדו דבריו, שנאמר (מלכים ב' יד, כה) הוּא הָשִׁיב אֶת גָּבֹל יִשְׂרָאֵל מִלְּבֹאב חֲמַת וְגו'. פעם שנייה שלחו לירושלים וכו'. פעם ג' שלחו לנינוה וכו'.

^{כד} שהעורבים הביאו לחם מבי טבחי דאחאב לפרנס את אליהו כשהיה נחבא מפני אחאב.

^{כח} בגמרא חולין (ד: ה): גופא, אמר רב ענן אמר שמואל, ישראל מומר לעבודת כוכבים מותר לאכול משחיתתו, שכן מצינו ביהושפט מלך יהודה שנהנה מסעודת אחאב [פירש"י: אחאב וסיעתו חזינו בהו דעובדי עבודת כוכבים הוו, ובנבלה לא אשכחן בהו דפקרי, ואיכא למימר דיצרא דעבודת כוכבים תקיף עלייהו, ויהושפט צדיק גמור היה], שנאמר (דברי הימים ב' יח, כ) וַיִּזְכֹּב לוֹ אַחָאָב צֶאֱן וּבָקָר לָרֹב וְלָעֵם אֲשֶׁר עִמּוֹ וַיִּסְתַּחֲדוּ לַעֲלֹת אֶל רֶמֶת גִּלְעָד וכו'. ○ לימא מסייע ליה [לרב ענן], וְהָעֲרָבִים מִבְּיָאִים לוֹ לָחֶם וּבָשָׂר בְּבִקְרִי וְלָחֶם וּבָשָׂר בְּעִזִּיב, ואמר רב יהודה אמר רב מבי טבחי דאחאב. ער פי הדיבור שאני [שהקב"ה התירו לפי שעה, דכתיב (מלכים א' יז, ד) וְאֵת הָעֲרָבִים צִוִּיתִי לְכַלְכֵּלָךְ שָׁם]. ○ מיתבי, 'מִקָּם' (ויקרא א, ב) ולא כולכם, להוציא את המומר וכו'. ותיובתא דרב ענן תיובתא.

^{כז} ועיין בריואל משה (א, קא-קל) מה שהאריך רבינו טובא בביאור דברי הגמרא אלו. וכן האריך בזה בס"ג מסעי תשי"ז, וס"ג מוטות מסעי תשכ"א.

^{כז} עיין בזה להלן בהערה כז, והערה ל.

[והרי כי] דער בורא כל עולמים האט שוין פאראויס געזאגט^כ, [אז] אפילו מ'וועט דינען די עבודה זרה, וועט מען מאַריר אָף זיין, כמנין 'וְנוֹשְׁתָם'.
[ורק] מיט צוויי יאָר פריערט האָט מען מקדים געווען [דעם חורבן בית המקדש], כדי ס'זאל נישט [נתקיים] זיין דער וואָבדח'ל.
אַבער מ'האָט נישט געקענט 'מער' מקדים זיין. וואָרן כל דבר שיצא מפי הקדוש ברוך הוא לטובה, אינו חוזר^א.

קמא

- [וגם] לא היה אפשר להמליך מלך אחר, כי כבר הובטח ירבעם בן יואש מפי הנביא שהוא ימלוך, ודברי הנביא כשהוא לטובה אי אפשר שישתנה].

אזוי ווי דער רד"ל^ב איז מאַריר אין דעם. -

קמב

[וממילא] איז דאָס געווען אַ הַכָּרַח וועגן הַצֵּלַת יִשְׂרָאֵל, [ווייל] אַז נישט העט געווען חלילה כָּלְיָהּ.

און [בכלל] זיין מְלוּכָה^ג איז געווען אַ הַכָּרַח, ווייל ער איז געווען עַל פִּי נְבִיא נְתֻמָּה געוואָרן^ד.

ער איז עַל פִּי נְבִיא נְתֻמָּה געוואָרן, און דעם וואָס ער איז געגאנגען אין די מְלָחָמָה איז אויך געווען עַל פִּי נְבִיא, אַלעס איז געווען כְּתוּרָה.

^כ בפרשת ואתחנן (ד, כה-כו): כי תוליד בנים ובני בנים 'וְנוֹשְׁתָם' באָרֶן, וְהִשְׁחַתְּם וְעִשִּׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוֹנֹת כָּל וְעִשִּׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי ה' אֱלֹקֶיךָ לְהַכְעִיטוֹ. העירתי בכס היום את השמים ואת הארץ כי אבד תאבדון מהר מעל הארץ אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה, לא תאריכן ימים עליה כי השמד תשמדון. והפיץ ה' אתכם בעמים ונשאתם מתי מספר בגוים אשר ינהג ה' אתכם שמה.
ופירש שם רש"י: 'וְנוֹשְׁתָם'. רָמַז להם שיגלו ממנה לסוף ח' מאות ונ"ב שנה, כמנין 'וְנוֹשְׁתָם'.
הקדים והגלם לסוף ח' מאות וחמשים, והקדים ב' שנים ליושנותם, כדי שלא יתקיים בהם כי אבד תאבדון. וזהו שנאמר (דניאל ט, יד) וישקד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלקינו, צדקה עשה עמנו שמייהר להביאה ב' שנים לפני זמנה.

^{כט} לאחר תת"נ שנים מכניסתן לארץ.

^ל כמובא ברש"י ואתחנן המובא לעיל.

ומקורו בגמרא גיטין (פח). וסנהדרין (לח): דרש מרימר, מאי דכתיב וישקד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלקינו [פירש"י: וישקד. וימהר, כמו כי 'שקד' אני' על דברי (ירמי' א, יב), ומתרגמין מוחי אָנָא], משום דצדיק ה' אלקינו, וישקד ה' על הרעה ויביאה עלינו. אלא צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהגלה גלות צדיקו ועדיין גלות יכניה קיימת וכו' [עיי"ש ברש"י פירושו, ואכמ"ל].
○ עולא אמר [היינו צדקה של שקידה], שהקדים שתי שנים ליושנותם [פירש"י בגיטין: שמייהר להביא הרעה לסוף ח' מאות וחמשים, דהיינו ב' שנים קודם ונושנתם דהיא בגיטריא ח' מאות וחמשים ושתיים, ואם שהו עד ונושנתם, היה מתקיים בהן כי אבד תאבדון] - ובסנהדרין פירש"י: הקדים חורבן שתי שנים לגיטריא דיושנותם, דהיינו תמני מאה וחמשים ותרתי, והם גלו לסוף שמונה מאות וחמשים שנכנסו לארץ, דכתיב (מלכים א' ו, א) ויהי בשמונים שנה ואָבַע מאות שנה וגו' (נבנה המקדש), וימי בית הראשון ארבע מאות ועשר, הרי שמונה מאות ותשעים, צא מהם ארבעים שנה שנשתחו במדבר, הרי שמונה מאות וחמשים. ואילמלי היה ממתינ עד ונושנתם היה מתקיים בהם כי אבד תאבדון מהר, והשמד תשמדון, דכתיב בהאי פרשתא (ויושנתם)). אמר רב אחא בר יעקב, שמע מינה 'מְהֵרָה' דמרי עלמא תמני מאה וחמשין ותרתיין הוו.

^{לא} כמבואר בגמרא ברכות (י, י), וברמב"ם (סודי התורה י, ד).

^{לב} בביאור הרד"ל על פרקי דר"א (פרק י המובא לעיל בהערה כג, אות ב): ועמדו דבריו, שנאמר [הוא השיב את גבול ישראל] כו'. ורצה לומר שנתקיימה נבואתו, אף על פי שלא היו ישראל צדיקים אָ, וכמו שכתב שם לקמן לא סר מעל חטאות ירבעם וגו', אך מפני שדיבר כבר ה' על ידי הנביא, עמדו דבריו. וזהו שחזר לכתוב אשר דיבר, דהוי סגי לכתוב כדבר ה' ביד עבדו וגו', אלא פירוש 'אשר' כמו 'דהא', 'מפני' שדיבר לכן הקים את דבריו, שכל נבואה שהיא לטובה צריכה להתקיים וכו'.

^{לב} של ירבעם בן יואש.

^{לד} שכן הובטח מפי הנביא ליהוא, שארבע דורות ישבו לו על כסא ישראל. והוא היה דור השלישי.

קמג

און נאך די אלע טעמים שטייט דאך ארויס אין פֿסוק [א טעם, אז] פֿאַרדעם איז געווען דורך אים הַצֵּלָה, ווייל דער נביא האָט געזאָגט, און ווייל ס'איז געווען אַ הַכֵּרָה ס'זאָל נישט זיין קיין פֿלִיָּה, און ס'איז נישט געווען די צייט חס ושלום פֿון פֿלִיָּה.

קמר

שטייט אַרויס אין פֿסוק [דער טעם].

[און] דער כָּלל איז דאך, אַז ס'שטייט אין פֿסוק [טעם דבר], איז דאך דאָס אַ מיעוט [למעט במקום אחר שלא שייך הטעם].

אַזוי ווי מ'דרינגט זיך אויף^ל ביי גירושין [ממה דכתיב בה] כִּי מָצָא בָּה עֲרוֹת דָּבָר, אַז ס'שטייט אַ טעם, איז געדרינגען אַז ווען ס'איז נישטאָ דער טעם טאָר עס נישט זיין^ל.

קמה

[ד [ועוד, דאף לפי האמור] שטייט דאך גענוג אין פֿסוק [טעמים על ההצלה שבימי יִרְבֵּעִם בֶּן יוֹאֲשׁ].

[און] פונדעסטוועגן, חכמינו ז"ל לאָזן זיך נישט באַגענוג'ען מיט די טעמים, און מ'פרעגט 'מה טיבו'^ל [של יִרְבֵּעִם בֶּן יוֹאֲשׁ], פֿאַרוואָס האָט ער עפעס זוכה געווען ס'זאָל דורך אים זיין [א] הַצֵּלָה.

^ל במשנה גיטין (ז): בית שמאי אומרים, לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה, שנאמר (תצא כד, א) כִּי מָצָא בָּה עֲרוֹת דָּבָר. ובית הלל אומרים אפילו הקדיחה תבשילו [פירש"י: שִׁפְפָּה, או על ידי אור שקורין אדורשי"ר, או במלח, כמו כִּי אֶשׁ קִדְּחָהּ כֹּאפִי (האוינו לב, כב)], שנאמר כִּי מָצָא בָּה עֲרוֹת דָּבָר [ערוה דבר לבית הלל משמע להו, או ערוה, או שאר דבר סרחון]. רבי עקיבא אומר [אפילו לא מצא בה לא ערוה ולא דבר] אפילו מצא אחרת נאה הימנה, שנאמר (תשא שם) וְהָיָה אִם לֹא תִמָּצֵא חָן בְּעֵינָיו.

ובגמרא שם: תניא אמרו בית הלל לבית שמאי ואלא כבר נאמר 'דָּבָר', אמרו להם בית שמאי והלא כבר נאמר 'עֲרוֹת'. אמרו להם בית הלל, אם נאמר עֲרוֹת ולא נאמר דָּבָר, הייתי אומר משום עֲרוֹת תצא, משום דָּבָר לא תצא, לכך נאמר דָּבָר. ואילו נאמר דָּבָר ולא נאמר עֲרוֹת, הייתי אומר משום דָּבָר תנשא לאחר [פירש"י: היוצאת מבעלה מפני דבר ולא מפני ערוה, הוא דקאמר רחמנא מותרת לינשא לאחר, כדכתיב (תצא שם, ב) וְהָיָה לְאִישׁ אֶחָד, ומשום עֲרוֹת לא תנשא לאחר [היוצאת משום ערוה תהא אסורה לכל], לכך נאמר עֲרוֹת. ○ ובית שמאי האי דָּבָר מאי עבדי ליה [דהא קרא דוקא בערוה לחוד איירי, ואם כן ערוה בדבר מבעי ליה, כלומר ערוה בעדים], נאמר כאן דָּבָר ונאמר להלן דָּבָר, על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דָּבָר (דברים יט, טו), מה להלן בשני עדים, אף כאן בשני עדים [בדברים, אינה נאסרת עדו שלוש רש"י בזה בכמה דוגמאות שבתורה]. ובית הלל [דהא על כרחינו האי דָּבָר מפקיתו ליה לעדות כדמפרש ליה ואזיל], מי כתיב עֲרוֹת דָּבָר [דמשמע דמצא בה ערוה בעדים ברוור]. ובית שמאי, מי כתיב או עֲרוֹת או דָּבָר. ובית הלל [נמי ודאי מיבעי להו להכי, לענין לכופו להוציא, דלא כייפנין ליה להוציא אלא בעדות ברוור, מיהו] להכי כתיב עֲרוֹת דָּבָר [ולא כתיב ערוה בדבר, ולא כתיב נמי או ערוה או דבר, כי היכי דלידריה בתרווייהו], דמשמע הכי ומשמע הכי [דמשמע ערוה או דבר, ומשמע נמי ערוה בדבר].

רבי עקיבא אומר אפילו מצא אחרת. במאי קא מיפלגי, בדריש לקיש, דאמר ריש לקיש 'כִּי' משמש בד' לשונות, א', דלמא, אלא, דהא [במקום ארבע לשונות הללו נכתב 'כִּי' בתורה במקום אס, במקום פן, במקום אלא, במקום אֶשֶׁר (ועי"ש שהאריך עוד רש"י בזה בכמה דוגמאות שבתורה)]. בית שמאי סברי, וְהָיָה אִם לֹא תִמָּצֵא חָן בְּעֵינָיו 'כִּי' מָצָא בָּה עֲרוֹת דָּבָר, 'דהא' מָצָא בָּה עֲרוֹת דָּבָר [מפני שמצא בה, הא לאו הכי לא יגרשנה. ובית הלל נמי הכי משמע להו, לשון 'מפני', מפני שמצא בה או ערוה או דבר, ואם לאו לא יגרשנה. הלכך לא תמצא חן דקאמר קרא, היינו מפני שמצא בה כדמפרש ביה, ולא משום חן של גוי]. ורבי עקיבא סבר, כִּי מָצָא בָּה עֲרוֹת דָּבָר, 'אי' נמי מָצָא בָּה עֲרוֹת דָּבָר [מפרש ליה להאי כי בלשון אם הלכך תרי מילי נינהו אם לא תמצא חן של גוי בעיניו ואם מצא בה ערוה דבר].

^ל ורבי עקיבא נמי לא חלק על זה אלא משום דיליף לה מקרא אחרינא דלא למדרש הכא בלשון נתנית טעם, אלא בלשון 'אם', וכמבאר בגמרא דלעיל. [ועיין עוד בגמרא בכבא מצינא (קטו): דאפילו לרבי יהודה דסבירא ליה דלא דרשינן טעמא דקרא, מכל מקום היכא דמפרש טעמא בקרא, שפיר דרשינן].

^ל כן הוא הלשון בתנא דבי אליהו 'זוטא', המובא להלן.

קמו

[ווי] דער תנא דבי אליהו (רבה) ^לזאגט דאָרט דאָס לשון, **מָה נִשְׁתַּנֵּה יִרְבֶּעַם** [בן יואש] אַז ס'איז דורך אים געווען הַצֵּלָה.

ער באַגענוג'ט זיך נישט [מיט דעם וואָס] ס'שטייט דאָך אין פֿסוק אַרויס טעמים גענוג, [ווייל] ס'איז געווען עַל פֿי נְבִיא, און ס'איז געווען אַ הֶכְרַח וועגן [שלא יהיה] כְּלִיָּה.

נאָר די אַלע פֿשְׁטִים זענען נישט מִסְפִּיק, [ווייל] אפילו חס ושלום ווען ס'איז אַ חֲשֵׁשׁ כְּלִיָּה, און ס'איז געווען עַל פֿי נְבִיא, אָבער [אז] ס'זאָל זיין דורך איינעם וואָס איז רַע בְּעֵינֵי ה', אפילו ער האָט גאָר מִבְּעַר געווען עֲבֹדָה זָרָה'ס, [שהרי] ער איז דאָך געגאנגען אין יְהוּא'ס דֶּרֶךְ^ט, נאָר [ווייל] אין [חטאת] יִרְבֶּעַם איז ער געבליבן, [כאָטש] ס'איז נישט געווען קיין עֲבֹדָה זָרָה, [און] ער איז געווען אַ שומר כל התורה כולה [חוץ מזה], ס'איז אָבער 'דאָך' געווען [אז] חטאת יִרְבֶּעַם האָט ער נאָך געהאַט.

איבערדעם באַגענוג'ט מען זיך נישט מיט אַלע טעמים, און מ'מוז טרעפן נאָך עפֿעס [שיהיה בו דבר של 'זכות'], ביז חכמינו ז"ל האָבן אַרויסגעזוכט [א זכות] ווייל ער האָט נישט מִקְבֵּל געווען לִשְׁוֹן הָרַע אויף עָמוּס'ן.

ווי דער זיקוקין זאָגט^ב [בביאור דברי התנא דבי אליהו, ווייל] ער האָט נישט מִקְבֵּל געווען [לשון הרע] אויף עָמוּס'ן. [ומבואר שם בזיקוקין שירבֿעם בן יואש הלך בדרכו של זקינו יְהוֹאֵל].

^לבתנא דבי אליהו רבה (פרק יז): כיצא בדבר אתה אומר, כתיב כי ראָה ה' אֶת עֲנֵי יִשְׂרָאֵל מִרָּה מֵאֵד וגו' וְאֵין עֹז לְיִשְׂרָאֵל וגו' ויִשְׁעִים בִּיד יִרְבֶּעַם בֵּן יוֹאָשׁ. וכי 'מָה נִשְׁתַּנֵּה יִרְבֶּעַם בֵּן יוֹאָשׁ מִכָּל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ לִפְנֵיו, וְהָלֹא יִרְבֶּעַם עוֹבֵד עֲבֹדָה זָרָה הָיָה. אֲלֵא מִפְּנֵי שְׁלֹא קִבֵּל לִשְׁוֹן הָרַע עָלָיו עַל עָמוּס הַנְּבִיא, שְׁנֵאמַר (עמוס ז, י) וַיִּשְׁלַח אֲמָצִיָּה כֹהֵן בֵּית קָל אֶל יִרְבֶּעַם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר קָשֶׁר עָלֶיךָ עָמוּס בְּקִרְבְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וגו', מִיד גַּעַר בּו יִרְבֶּעַם וְהוֹצִיא לֵאמָצִיָּה בְּנוֹיָפָה, וְאָמַר לוֹ חֵס וּשְׁלוֹם לֹא יִנְבֵּא הַנְּבִיא אוֹתָהּ נִבְאָה, וְאִם נִתְנַבֵּא כֵךְ לֹא מֵעַצְמוֹ הוּא מִתְנַבֵּא כֵךְ אֵלֹא מִן הַשָּׁמַיִם הוּא מִתְנַבֵּא [ויעיין בזה בגמרא פסחים (פז:)]. באותה שעה אמר הקב"ה דור וראש הדור עובדי עבודה זרה היו, הארץ אשר אמרתי לאברהם לִיִּצְחָק וְלִיעָקֹב לְזֶרַעךָ אֶתְנַנֶּהּ, הריני נותנה בידו של זה. מפני מה, מפני שלא קיבל לשון הרע על עמוס. ועליו הוא אומר הוא הָשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבֹאֵד חֲמַת עַד יָם הַיַּרְדֵּה כְּפָרֵךְ ה' וגו'.

ובתנא דבי אליהו זוטא (פרק יז): וכן במדת הטוב, כשאדם עושה מצוה, קנסו עליו טובה עד ארבעה דורות. ותדע לך שכן הוא, שנאמר ויאמר ה' אֵל יִהוּא יֵעַן אֲשֶׁר הָטִיבְתָּ לַעֲשׂוֹת הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי יוֹגִי בְּנֵי רַבְעִים יִשְׁבּוּ לָךְ עַל פֶּסַע יִשְׂרָאֵל. אמרו עליו על יְהוּא בן נְמָשִׁי, שהוא היה ירא שמים ולא הלך אחר עגלי זהב שעשה ירבעם בן נבט, אלא אחר כך כיון שבא לידי גדולה ומלכות לא קלקל מעשיו. וכשבא יהואחז בנו והלך אחריו, אם היה עושה תשובה לא נקרא צדיק וטוב לו, אבל כיון שלא עשה תשובה אז נקרא רשע וטוב לו. וכיוצא בדבר אתה אומר, אמרו עליו על יִרְבֶּעַם בֵּן יוֹאָשׁ, שהוא היה בן אדם שהיה נוהג כבוד בנביאים, לכן אותן העמים מה שלא מסר הקב"ה ביד יהושע בן נון ולא ביד דוד מלך ישראל, מסר הקב"ה ביד יִרְבֶּעַם בֵּן יוֹאָשׁ, שנאמר הוא הָשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וגו' כְּפָרֵךְ ה' וגו' אֲשֶׁר דָּבַר בִּיד עֲבֹד יוֹנָה בֵּן אֲמָתִי וגו' כִּי רָאָה ה' אֶת עֲנֵי יִשְׂרָאֵל מִרָּה מֵאֵד מֵאֵד אֶפְסָס עֲצוֹר וְאֶפְסָס עֲזוֹב וגו' ויִשְׁעִים בִּיד יִרְבֶּעַם בֵּן יוֹאָשׁ. וכי 'מָה טִיבוֹ' שֶׁל יִרְבֶּעַם בֵּן יוֹאָשׁ שֶׁהוּא הָשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל, וְהָלֹא הָיָה עוֹבֵד עֲבֹדָה זָרָה [שֶׁל יִרְבֶּעַם יִרְבֶּעַם], אֵלֹא מִשּׁוּם שְׁלֹא קִבֵּל לִשְׁוֹן הָרַע עַל עָמוּס, שְׁנֵאמַר (עמוס שם, יא) וַיִּשְׁלַח אֲמָצִיָּה כֹהֵן בֵּית קָל אֶל יִרְבֶּעַם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר קָשֶׁר עָלֶיךָ עָמוּס בְּקִרְבְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, לֹא תוֹכֵל הָאָרֶץ לְהִכִּיל אֶת כָּל דְּבָרֶיךָ כִּי כֹה אָמַר עָמוּס בְּמוֹת יִרְבֶּעַם וגו'. מִיד גַּעַר בּו יִרְבֶּעַם בֵּן יוֹאָשׁ שֶׁהוּא בִּאמָצִיָּה וְהוֹצִיא בְּנוֹיָפָה, וְאָמַר לוֹ חֵס וּשְׁלוֹם לֹא נִתְנַבֵּא אוֹתוֹ הַצַּדִּיק כֵךְ, וְאִם נִתְנַבֵּא כֵךְ לֹא מֵדַעְתּוֹ הוּא מִתְנַבֵּא כֵךְ אֵלֹא מִן הַשָּׁמַיִם נִאֲמַר לוֹ שִׁתְּנַבֵּא כֵךְ. באותה שעה אמר הקב"ה, אף על פי שהיה הוא עבדו עבודת אלילים, וגם ראש הדור עובד עבודת אלילים, אפילו הכי הארץ אשר אמרתי לאברהם וליצחק וליעקב לתת לזרעם, אתננה בידו של זה, לכן נאמר הוא הָשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וגו'. • מכאן אמרו מגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה ע"י חייב.

^טוכמבואר בלשון הזיקוקין, המבואר להלן. וכנראה שעל זה קאי לשון רבינו להלן, ווי דער זיקוקין זאגט.

^בבזיקוקין דנורא על התנבא"ב (זוטא פרק ז, אות ו-ח): ומה שכתב כיצא בדבר אתה אומר אמרו עליו על יִרְבֶּעַם בֵּן יוֹאָשׁ וכו'. פירוש, כמו שאמר ר"ל על יְהוּא בן נְמָשִׁי, אַע"פ שְׁהָיָה עוֹבֵד עֲגָלֵי זָהָב שֶׁל יִרְבֶּעַם מַחֲמַת יִרְאָה

קמו

[ור] ס'שטייט^{מא} אז ס'איז דאך אים געגאנגען בנפשו^{מב}, די נבואה איז דאך געווען אויף זיין לעבן [שאמרו לו שעמוס הנביא אמר שיהרג]. פונדעסטוועגן האָט ער געזאָגט, חס ושלום, עמוס האָט [דאָס] נישט געזאָגט, און אז ער האָט [עס יא] געזאָגט, האָט אים השם יתברך געהייסן.

ממילא אז דער נביא האָט געזאָגט האָט ער געגלייבט, און ער האָט עס אויפגעהויבן^{מג}, אפילו ווען ס'איז אים געגאנגען בנפשו.

דורכדעם האָט ער זוכה געווען צו דעם [שתבוא הצלת ישראל על ידו].

[והתנא דבי אליהו] ער האָט נישט געטראָפן [גענוג בטעמים המבוארים בפסוק, רק] ער האָט געמוזט אַרויסזוכן נאך עפעס אַ טעם.

קמה

[און] דער תנא דבי אליהו אין אליהו זוטא^{מד} לאָזט אויס [בסיום דבריו], ללמדך שמגלגלין זכות על ידי זכאי, וחובה על ידי חייב.

לכאורה וואָס הייסט זכות על ידי 'זכאי', - דער זיקוקין שטעלט זיך דערויף^{מה}, - [והלא] ער האָט דאך געהאָט נאָך אַנדערע עבירות. ער פלאָגט זיך [בזיקוקין לתרץ לשון זה].

קמט

נאָר דאָס קען זיין אפשר [נאך], אז באַוּתָה שְׁעָה האָט ער געהאָט אַ הרהור תשובה, וואָרן ס'איז דאך נישט געווען קיין עבֻדָה זָרָה [ממש, וכפירה], אז ס'זאָל זיין [בגדר] כָּל בְּאִיָּה לֹא יִשׁוּבוּן^{מו}. ס'איז דאך נאָר געווען אַ חֲטָאת [יִרְבָּעַם] וואָס ס'איז געווען.

מלכותו, אפילו הכי היו בו שאר דברים טובים, וגם האמין לדברי הנביא שצוה אותו מפי הקב"ה להשמיד את בית אחאב, וכן קיים ועשה בבית אחאב כמו שנתפרש מקודם. כמו כן אמרו רז"ל על ירבעם בן יואש שהיה דור שלישי של יהוא, דהיינו בן בן בנו, ירבעם בן יואש בן יואחז בן יהוא, שמעשיו היו גם כן דומים לאבי אביו, והוא שהוא היה גם כן כך, אף על פי שעבד עגלי זהב של ירבעם מחמת יראת מלכותו, אפילו הכי היו בו שאר מעשים טובים, והאמין לדברי הנביא ונוהג כבוד בנביאים, כמו שמבאר והולך.

ומה שכתב ירבעם בן יואש היה נוהג כבוד בנביאים. פירוש, ממה שראינו שלא קיבל לשון הרע על הנביא כמו שמבאר והולך, והאמין לדברי הנביא, ממילא ידעין שהיה נוהג כבוד בנביאים. כי מי שמלעיג על דברי הנביא אינו נוהג בו כבוד, כמו שאמר הכתוב (דברי הימים ב' לו, טו) וַיִּהְיוּ מְלַעְבִּים בְּמִלְאָכָי הָאֱלֹקִים וּבִזְיוֹן דְּבָרָיו וּמִתְעַתְּעִים בְּנִבְאָיו וגו'.

ומה שכתב וכי מה טיבו של ירבעם בן יואש שהוא השיב את גבול ישראל, פירוש מה מעשים טובים עשה ירבעם שזכה לכך.

^{מא} כמבואר בעמוס (פרק ז). והובא בתוך דברי התנא דבי אליהו המובא לעיל.

^{מב} שהיה נוגע לנפשו.

^{מג} פירוש: מִשְׁבַּח געווען.

^{מד} כדהובא לשונו לעיל בסוף הערה לח.

^{מה} בזיקוקין דנורא (שם, אות יב): ומה שכתב מכאן אמרו מגלגלין זכות על ידי זכאי, פירוש כמו שזכה ירבעם בן יואש שנתגלגל על ידו שהוא השיב גבול ישראל, משום שהיה זכאי בדבר זה שלא קיבל לשון הרע על עמוס הנביא.

^{מו} כמבואר בגמרא עבודה זרה (יז): כָּל בְּאִיָּה לֹא יִשׁוּבוּן וְלֹא יִשְׁיגוּ אֶרְחוֹת חַיִּים (משלי ב, יט). וכי מאחר שלא שָׁב, היכן ישיגו. הכי קאמר, ואם ישובו לא ישיגו אורחות "חיים" [פירש"י: כל המשתמדים שנאבקו במינות, אינם שבין, ואם שבין ממחרין למות מתוך צרה וכפיית יצרם, וזו גזירת מלך עליהם למות]. למימרא דכל הפורש ממינות מיית. והא הדיא וכו' ולא מתה וכו', ההוא דלא הדרא בה שפיר, ומשום הכי לא מתה.

וברמב"ם (עבודה זרה ב, ה): וכן האפיקורסים מישראל, אינן כישראל לדבר מן הדברים, ואין מקבלים אותם בתשובה לעולם, שנאמר (משלי ב, יט) כָּל בְּאִיָּה לֹא יִשׁוּבוּן וְלֹא יִשְׁיגוּ אֶרְחוֹת חַיִּים וכו'. ואסור לִסְפֵּר עמהו ולהשיב עליהן תשובה כלל, שנאמר (ח, ה) וְאֵל תִּקְרַב אֶל פֶּתַח בֵּיתָהּ.

קנ

אָבער [בכל אופן] ער האָט געהאַט אַזויפיל זכותים, און ס'איז געווען מיט אַ פֿת פון אַ נביא, די נבואה האָט עס געהייסן. און ס'איז געווען וועגן [סכנת] פֿלִיָה.

קנא

[פון דעם אלעם] זעט מען [דאָך], אַז [אפילו] חס ושלום ביי אַ חשש פֿלִיָה, איז אויך נישט פֿאַרהאַנדן דורך אַ רָשָׁע [גמור], מ'זאָל געהאַלפֿן ווערן. אַז מ'קוקט אַריין [זעט מען אַ ראיָה דערצו, טאַקע מענין יִרְבָּעם בן יואש, שזכה לכך רק בשביל שהיו בו זכות, או מחמת שאר הטעמים, מה שלא שייך ברשעים וכופרים גמורים] מז.

מז ועיין כל הענין הזה בוויאל משה (א, קלח), וז"ל: ומבואר בתנא דבי אליהו (רבה פרק ט), באותה שעה הראוה לדבורה (הנביאה), במה הקב"ה הוא מושיע את ישראל מבין העכו"ם, בכנים שהם משכימין ומעריבין לבית הכנסת ולבית המדרש ועוסקין בדברי תורה בכל יום תמיד וכו'. ומה נשתנית יעל אשת חבר הקני מכל הנשים כולן, שבאת תשועה גדולה לישראל על ידה וכו', כך אמרו חכמים, יעל אשה כשרה היתה ועשתה רצון בעלה. יעז"ש שהאריך שאי אפשר לבוא תשועה לישראל אלא על ידי זכאין שיש להם זכות התורה ומצות, וכן הוא בכמה מדרשים.

ומה שבאה ישועה לישראל על ידי ירבעם בן יהואש אף שלא סר מחטאת ירבעם, הרבה טעמים בדבר. ◦ ראשית מבואר בקרא מלכים ב' (י, ל) ויאמר ה' אֵל יִהְיֶה יָעַן אֲשֶׁר הִטִּיבְתָּ לַעֲשׂוֹת הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי כָל אֲשֶׁר בְּלִבִּי עָשִׂיתָ לְבֵית אַחָאָב בְּיָרְבֵּעִים יִשְׁבּוּ לָךְ עַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל, ודרשו מפסוק זה בגמרא סנהדרין (קב.) דיהוא צדיקא רבה היה, ומה שלא סר מחטאת ירבעם פלגי שם בגמרא מאי גרמא ליה, דאביי אמר בשביל שברית כרותה לשפתים, ורבא אמר יען שחותמו של אחיה השילוני ראה וטעה. וכתב שם הרד"ק בפסוק הנ"ל בְּיָרְבֵּעִים, כמו בניס רבעים, יהואחז, יהואש, ירבעם, זכריה, ואמרו בזכות שהשחית בית אחאב שמלכו ד' דורות, מלכו מבניו ד' דורות, ויהוא ביער הבעל ולא ביער העגלים כי אותם נעשו לשם ה', ואף על פי כן היה חטא גדול, ועיז"ש. ◦ ומבואר בזה דאף שהאשימם הכתוב ליהוא ובניו - הד' דורות שגם ירבעם בן יהואש הוא בתוכם - בחטאת ירבעם, שגם זה נקרא עבודה זרה, מכל מקום היה זכותם רב במה שלא היה ביניהם העבודה זרה של 'אחאב'. ואמרו בגמרא סנהדרין (קב.): קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם, ומפני מה תלה הכתוב בירבעם, מפני שהוא היה תחלה לקלקלה, ופירש רש"י ז"ל שהיה מלך ראשון שהקדיח את תבשילו. וכבר נתבאר (לעיל בסיון קלא) שגם 'אחאב' היה שומר תורה ומצות במסירות נפש ממש, זולת אותו העון של עבודה זרה דתקיף ליה יצריה טובא, כמו שפירש רש"י ז"ל (חולין ד: ד"ה אחאב). ומכל שכן בחטאת ירבעם, שהיה בו מקום לטעות. ◦ ועל כל פנים זכות גדול היה ליהוא, מה שעשה כמו שנצטוה מפי הנביא, והרג את כל גזע אחאב ולא השאיר לו שריד ופליט, שעל ידי אותו הזכות הובטח מפי הנביא בשם ה' שיהיה לו אלו הד' דורות מלכים על ישראל, כמבואר במלכים ב' (ט, א-א). ואף שלא סר מחטאת ירבעם, מכל מקום אמרו עליו בגמרא צדיקא רבה היה, כמו שהבאתי לעיל. ואם כן אלו הד' דורות של יהוא - אשר גם ירבעם בן יואש הוא בתוכם - אף שהיה רע בעיני ה' מה שלא סר מחטאת ירבעם, והיה על טעות גדול ביניהם, מכל מקום היה להם גם זכותם מרובים והרבה תורה ומצות, ומסרו נפשם על התורה הק'.

גם מבואר בקרא הטעם שבאה אז ישועה על ידי ירבעם בן יהואש, כדכתיב במלכים ב' (יד, כז) וְלֹא דָּקַךְ ה' לְמַחְתּוֹת אֶת שֵׁם יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וַיִּשְׁעִים בְּיַד יִרְבֵּעֶם בֶּן יֹאָשׁ, ואם כן מבואר הטעם, שאם לא היה מנצח אז את המלחמה היה נמחה ח"ו שם ישראל מתחת השמים. ואי אפשר היה להמליך מלך אחר על ישראל שילוחם עוברים, כי היתה הבטחת הנביא על חמת הד' דורות שיהיו מלכים, ואי אפשר שתתנה הבטחת הנביא (בכרות ז. ורמב"ם יסודי התורה י, ד). ובפרט שהיה מחמת זכות גדול שהיה לו, כנזכר לעיל. ◦ ואף על פי כן מקשה בתנא דבי אליהו רבה (פרק יז) ואלהיו זוטא (פרק ז) 'מה נשתנה' ירבעם בן יהואש שבא על ידו ישועה לישראל, אלא מפני שלא קבל לשון הרע על עמוס הנביא וכו'. וסיים על זה באלהיו זוטא, מכאן אמרו חכמים מגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייבי.

ואם כן אלה הרשעים [הציונים] שהמה כופרים רחמנא ליצלן בהשי"ת ובתורתו הק' ובדברי הנביאים, ועוד יותר מזה שהמה מסיתים ומדיחים ומעבירים על הדת באופן נורא אשר כמוהו לא נהיתה, ועל ידי הצלחתם עושים שמדיות מרובות בישראל, האיך אפשר שתבוא ישועה לישראל על ידם, נגד הנבואה שהראה הקב"ה לדבורה הנביאה שהישועה לישראל מבין הגוים הוא רק על ידי העוסקין בתורה ומצות בכל יום תמיד. ◦ והמאמין בהשי"ת ובתורתו הק', בשום אופן לא יוכל להאמין כי בא ישועה לישראל על ידם, כי זה הוי כפירה בתורה הק' ובנביאים ובדברי חכמים. ובפרט עניני גאולה, בודאי שאי אפשר לחשוב בשום אופן שיבוא על ידיהם, ואין זה אלא אסון נורא רחמנא ליצלן.

ובפרט שעל עונות חמורים כאלו בארך הקדוש, אמרה התורה הק' בפירוש (ואתחנן ד, כז) הַעֲדִיתִי כִּכֶּם הַיּוֹם וגו', ועוד כמה כתובים מפורשים באימים נוראים על מעשה תתועבם כאלה בארך ישראל. וחיל ורעדה יאחזון

קנב

חיוצא מזה לעניינו:

ס'איז דאָ אַפיקורסים וואָס זיי ווילן אַ ראָיה ברענגען פון דאָרט [אויף] פאַרקערט, אַז ס'איז געווען אַ יְשועָה דורך אַ רָשע.
אַבער אַז מ'קוקט אַריין, זעט מען [פון דאָרט אליין] אָמַת לְאָמְתוֹ אַ ראָיה בְּרוּרָה וַחֲזָקָה, אַז ס'איז נישט קיין מְצִיאוֹת בְּעוֹלָם [אז] ס'זאל זיין הַצֵּלַת יִשְׂרָאֵל דורך אַ רָשע.
[און] דאָס קען קיינער נישט מַכְחִיש זיין^מ, אַז מ'וויל וויסן דעם אָמַת.

קנב

נאָר אַבער בענינו הרבים [בנידון שלפנינו הרי בבירור הוא כי] דעס וואָס איז מִינּוּת מיט כְּפִירָה, מיט הִירוּס הֵדֵת, אַז מ'איז עס מַחֲזִיק, מיט [סיי] וואָס פאַר אַן אָפֶן בְּעוֹלָם מ'איז מַחֲזִיק דאָס מִינּוּת, איז מען נִדוֹן כְּמוֹהֶם.
דאָס איז דאָךְ דער כָּלִל^ט, אַז [המחפה עליהם] הָאָט מען אַ חֵלֶק [כמותם].

קנב

ביאור ענין חטאו של גִּיחִזִי - בשיתוף שם שמים ודבר אחר

ס'קען זיין [לבאר עוד] וואָס די גמרא זאָגט ביי אלישע [כשרצה להחזיר את גִּיחִזִי].
די גמרא זאָגט אין סוטה^י און אין סנהדרין^{נא}, אלישע [הנביא] איז געגאַנגען מחזיר בתשובה זיין גִּיחִזִי^{יב}, ולא חזר.

את כל המאמין בתורה הק' ובקדושת הארץ, על מה שעושין ככה במקום הקודש, ובשום אופן אי אפשר ליתן מרגוע ליוחו בזה, זולת אם ח"ו הוא כופר בתורה הק' ובדברי נביאים המתנבאים כך. ○ וכל קיומם הוא רק בשביל שנתן הקב"ה כח להסטרא אחרא המחטיאה את הרבים, אפילו להעמיד חמה באמצע הרקיע (סנהדרין ז.), לנסות בזה את העולם. אבל במה שיוכל [עוד] לצמות מזה, בודאי צריכין לרחמי שמים מרובים.

^מ וכמו שיש כמה מקורות לזה בדברי חז"ל דמוכח כן. וקצתם הביא רבינו בעל הגאולה ועה"ת (אות יא-ג), עיי"ש באורך.

^ט כמבואר בגמרא סנהדרין (כז: ושבועות לט.). וכמו שהביא זה במנות הלוי על מגילת אסתר (ג, ח) וז"ל: ולכן ביארו הכתוב שהוא משא ומתן בין אחשוורוש והמן, ושחשורוש ירא וחרד ממה שנעשה לראשונים, והמן משיבו וכו'. כי הם כבר יִשְׁנו מן המצוות, ובוזה הוא יתברך מרוחק מהם. עוד טען אחשוורוש כי יש ביניהם חכמים יְעוּרוּ משנתם, וחקובל תפלחם, ויעביר על פשע הפושעים והמורדים, והשיב עם אָחָד הֵן. וביאורו אצלי בשני פנים. הא' הא דאמור רבנן (סנהדרין כז:): כל ישראל ערבים זה לזה, דכתיב (בחקותי כו, לו) וְכָשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו, בְּעוֹן אִחִיו, וּב' [של] באחיו [הוא] ב' בעבור, כמו (וירא יח, כח) הַתְּשָׁחִית בְּחַמְשָׁה וכו', ואחד היה עכן בן זרח לא גרע בעונו, כי על כל העדה היה קצף, ונכתב בספר (יהושע ז, יא) חָטָא יִשְׂרָאֵל וכו', ועל כן אמר עם אָחָד הֵן וערבים זה לזה. הב' מאמרם בגמרא (שבועות לט.) וְשִׁמְתִי אֲנִי אֶת פְּנֵי בְּאִישׁ הַהוּא וּבִמְשַׁפְּחָתוֹ (קדושים כ, ה), תניא אמר רבי שמעון אם הוא חָטָא משפחתו מה חטאה, לומר לך אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולה מוכסין, ושיש בה לסטים שאין כולה לסטים, מפני שמחפים עליו. ○ ופקח עיניך וראה, כי על הבלתי מוחים אמר וְכָשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו, והוא מכשול לבד, על שאינם מוחים וגם אינם מחפים. ועל המחפים אמר וְשִׁמְתִי אֲנִי אֶת פְּנֵי בְּאִישׁ הַהוּא וּבִמְשַׁפְּחָתוֹ, כי הם כעוברי העבירה, אחר שלא די שלא מיהו אלא שחפרו, וזהו עם אָחָד הֵן. - [ועיין זה ביורא משה (א, קמ, ב, קלו) ובעל הגאולה ועה"ת (סימן ע וסימן קטז)].

ועיין באבות דרבי נתן (פרק ל, משנה ג): רבי עקיבא אומר, כל המדבק בעוברי עבירה, אף על פי שלא עשה כמעשיהם, הרי זה מקבל פורענות כיוצא בהן. וכל המדבק בעושי מצוה, אף על פי שלא עשה כמעשיהם, הרי זה מקבל שכר כיוצא בהן וכו'.

² בגמרא סוטה (מז:): וְיָבֵא אֱלִישֶׁע דְּמָשָׁק (מלכים ב', ח, ז). למה הלך, אמר רבי יוחנן שהלך להחזירו לגחזי בתשובה, ולא חזר. אמר לו תְּזוּר קָךְ, אמר לו כך מקובלני ממך, כל מי שחטא והחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. ○ מַאי עָבַד. איכא דאמרי אָבֶן שׁוֹאֵבֶת [פירש"י: שמגבת את המחכת מן הארץ, ומעמידה באויר] תלה לו לחטאת ירבעם, והעמידו בין שמים לארץ [על ידי אותו אבן העמיד העגלים של ירבעם באויר]. ואיכא דאמרי שם חָקַק לָהּ אָפּוֹמָה, והיתה אומרת אֲנִי וְלֹא יִהְיֶה לָךְ. ואיכא דאמרי, רבנן דחה מקמה [דוחה היה את התלמידים מפני אלישע כשהיה משמש לפניו], דכתיב [לאחר שפירש ממנו] (שם ו, א) וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי הַנְּבִיאִים אֵל אֱלִישֶׁע הִנֵּה נָא

הָאֵט ער געזאָגט פֿאַר גיחזי'ן חזור בָּךְ.

הָאֵט ער געענטפערט כַּךְ מקובלני ממך, [כַּל] המַחְטִיא אֶת הָרָבִים אֵין מַסְפִּיקִין בִּידוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה²¹.

קנה

פרעגט די גמרא מאי עָבַד, 'וואָס' הָאֵט ער דאָס געטון [גיחזי], אַז ער איז געווען אַ מחְטִיא אֶת הָרָבִים.

זאָגט די גמרא, איין מאן דאמר [זאָגט, ווייל] ער הָאֵט געגעבן אַן אבן שואבת פֿאַר חטאת יִרְבָּעָם, און ס'איז [דורכדעם] געהאַנגען אין די לופטן. [ועל ידי זה] הָאֵט דער הַמֶּזֶן [עם] געקענט זיך טועה זיין אַז ס'איז עפעס אַ מַמָּשׁ [דערין, בסוּכָה שֶׁתּוּלָה בדרך נס].

און איין מאן דאמר זאָגט, [ווייל] ער איז חָקַק געווען שָׁם בְּפִיָּה, ואומרת אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ.

קנו

אַ פֿלאַ איז, די עֲגָלִים [של יִרְבָּעָם, הרי] יִרְבָּעָם אַליין הָאֵט זיי דאָךְ נישט געמאַכט פֿאַר קיין עֲבֹדָה זָרָה, אַזוי ווי דער רד"ק איז מאַרירט²². נאָר ס'איז געווען אַ בחינה פון אַ הַשְׁפָּעָה [של מְנַהִיג וממוצע במקום 'משה'], אָבער ער הָאֵט געגלייבט ווייטער אין באַשעפער.

וויאָזוי איז מעגליך אַז דעס זאָל זאָגן אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ [דנראה מזה שהיה בו כענין עבודה זרה ממש].

קנו

נאָר איך מיין [אַז] דער פֿשֵׁט איז אפשר אַזוי.

ווייל על כל פנים ס'איז דאָךְ געווען אַ חֲטָאת, אַ חֲטָא. וואָרן השם יתברך הָאֵט עס נישט געוואָלט²³. [און] מ'הָאֵט נישט געטאָרט פֿרוּך זיין [דערנאָך, ווייל] ס'הָאֵט געקאָנט 'ברענגען' צו עֲבֹדָה זָרָה.

קנה

נאָר דער אָמֶת איז אָבער געווען, [אַז] אפילו די וואָס זיי האָבן מְבַעַר געווען אַלע עֲבֹדָה זָרָה'ס [של בית אֶחָב, וכגון] יְהוּא וּבָנָיו, מיט מְסִירַת נַפְשׁוֹ²⁴. פונדעסטוועגן פון

הַמָּקוֹם אָשֶׁר אָנְחָנוּ יִשְׁכְּבִים שָׁם לְפָנֶיךָ [בית המדרש של רבנן] צר מִמֶּנּוּ [שנתוספו התלמידים שהיה גחזי דוחה], מכלל דעד האינא לא הוה דחיק.

²¹ בגמרא סנהדרין (קז): יִבְאֵ אֱלִישֶׁע דְּמִשְׁק. להיכא אזל, אמר רבי יוחנן שהלך להחזיר גחזי בתשובה, ולא חזר. אמר לו חזור בָּךְ, אמר לו כַּךְ מקובלני ממך, החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. ²² מאי עָבַד. איכא דאמרי אָכַן שוֹאֲבֵת [פירש"י: מגבהת מתכת בלא נגיעה, כעין אותה שלועזין קלאמיס"ה בלע"ז] תלה לחטאת ירבעם, והעמידה בין שמים לארץ [על ידי אותה אבן העמיד עגלים של ירבעם באויר]. ואיכא דאמרי שָׁם חָקַק בְּפִיָּה, והיתה מכרות ואומרת אָנֹכִי וְלֹא יְהוָה לָךְ. ואיכא דאמרי רבנן דחה מקמיה [התלמידים דחה משיבתו של אלישע], שנאמר, וַיֹּאמְרוּ בְנֵי הַנְּבִיאִים אֶל אֱלִישֶׁע הִנֵּה נָא הַמָּקוֹם אָשֶׁר אָנְחָנוּ יִשְׁכְּבִים שָׁם לְפָנֶיךָ צר מִמֶּנּוּ מכלל דעד השתא לא הוה צר.

²³ שהיה מקודם נערו של אלישע ומשרתו, וכמבואר במלכים ב' (פרק ד-ח).

²⁴ וכן הוא במשנה דאבות (ה, יח). כַּל הַמְצִיחַ אֶת הָרָבִים, אֵין חֲטָא בָּא עַל יָדוֹ. וְכַל הַמְחִיטִיא אֶת הָרָבִים, אֵין מַסְפִּיקִין בִּידוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. מִשֶּׁה זָכָה וְזָכָה אֶת הָרָבִים, זְכוּת הָרָבִים תְּלוּי בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ברכה לג, כא) צִדְקַת ה' עֲשֶׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל. יִרְבָּעָם חֲטָא וְהַחְטִיא אֶת הָרָבִים, חֲטָא הָרָבִים תְּלוּי בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א' טו, ל) עַל חַטֹּאת יִרְבָּעָם אָשֶׁר חֲטָא וְאָשֶׁר הַחְטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל.

²⁵ וכדוּבא דבריו לעיל בהערה כא.

²⁶ דגם בדרך אמצעי יש איסור משום לא תַעֲשֶׂה אִתִּי וגו', וכמבואר בדברי הרד"ק המובא לעיל בהערה כא.

חטאת יִרְבְּעַם הָאֶבֶן זֵי זִיךְ נִישַׁט מִרְחִיק גְּעוּוּעַן, ווִייל מ'הָאָט עס געהאַלטן אַז דאָס איז ל'שם שְׁמַיִם, אַזוי ווי דער רד"ק זאָגט דאָרטן¹¹.

נאָר אָבער די נביאים וואָס זיי הָאָבן מִזְהִיר גְּעוּוּעַן פֿון חטאת יִרְבְּעַם, הָאָבן דאָךְ געמוזט זאָגן אַז דאָס איז 'נִישַׁט' ל'שם שְׁמַיִם, [נאָר] דאָס וועט ברענגען עֲבֹדָה זָרָה. מ'טאָר נישט מאַכן קיין עֲגָלִים, [און] מ'טאָר נישט מַחֲזִיק זיין אַזאַ זאך, וואָרן דאָס איז מוֹשֶׁף, הָאָבן די נביאים געשריגן.

קנט

היצט אַז איינער וויל אַריינגעבן [דערין ענין של תורה ואמונה, הרי זה מושך ומקלקל יותר]. און קאָן זיין [אַז גִּיחֲזִי] ער האָט אַרױפגעטון אַ שֵׁם [דערויף] און ס'הָאָט גאָר געשריגן [אנכי ה' אלקיך] טאַקע אויפן באַשעפער. [וראו ההמון] אַז דאָס האָט פאַרשפּרייט אַמוֹנָה [און געזאָגט] אָנְכִי ה' אֱלֹקֶיךָ אויפן אייברשטען.

קס

ממילא אַז מ'זעט אַז דאָס ברענגט גאָר אַמוֹנָה, ס'ברענגט גאָר אַמוֹנָה, [און] מ'טרעפט דערויף עפעס אַ דָּבָר טוֹב, ווערט מען [נאָך מער] פֿרוּף דערנאָך דער הָמוֹן. [ולכן אמרו על גִּיחֲזִי, שהיה מחטיא את הרבים].

קסא

קומט אויס [אַז] דער וואָס ער 'שטעלט אַריין' עפעס אַ דָּבָר טוֹב, [אַדער] אַן הַשְׁגָּחַת הַבּוֹרָא - אַנדערש ווי [דער אָמֶת איז] - אויף עֲבֹדָה זָרָה, ער שטעלט דערויף אַריין עפעס אַ דָּבָר טוֹב, אַן אַמוֹנָה, צי ער הענגט אַן דערינען עפעס אַ נס, ער לייגט אַרויף דערויף [צורה כזה].

דער איז מחזיק [דאָס מינות, אַז] דער הָמוֹן זאָל נאָכגיין דערנאָך, [און] דער איז אַ מַחֲטִיא אֶת הָרַבִּים, דעס וואָס די גמרא זאָגט דערויף אַין מספיקין בידו לעשות תשובה, [און] איבערדעם האָט גִּיחֲזִי נישט געקענט קיין תְּשׁוּבָה טון.

קסב

דער אָנְכִי ה' אֱלֹקֶיךָ [שחקק גִּיחֲזִי] איז געווען אָמֶת, פאַרן בורא כל עולמים, ער האָט געטון אַ שֵׁם [דערויף און] ס'הָאָט געשריגן אָנְכִי ה' אֱלֹקֶיךָ, ס'הָאָט מִזְהִיר געווען מ'זאָל גלייבן אין אָנְכִי ה' אֱלֹקֶיךָ. [ולדרכינו] איז דאָס טאַקע אָמֶת געווען, [אַז] אויפן באַשעפער איז עס אַרױפגעאַנגען.

נאָר וואָס זשע דען, דאָס האָט דאָך אָבער געברענגט [לב הרבים להמשך ח"ו אחר עגלי יִרְבְּעַם. און] מ'טאָר נישט אַריינשטעלן [בִּי זיין], מ'טאָר נישט זוכן [אפילו] קיין 'אמונה' טאָר מען אויך נישט זוכן בִּי דעם וואָס איז רַע בְּעֵינֵי ה'. אַז ס'איז רַע [בְּעֵינֵי ה', און] דאָס 'ברענגט' צו עֲבֹדָה זָרָה¹².

קסג

ביאור הפסוק לא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי

איבערדעם איז [אויף] לא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי, שטייט אין סמ"ג (ל"ח)

¹¹ שיהוא נכנס במלחמה עבור זה עם בית אחאב, עד שהשמידם.

¹² ועיין בס"ג תרומה תשי"ז (לשון קדשו רכו, ח"ב), שחזר שם רבינו על ביאור ענין מעשה גיחזי שאמר בכאן, והוסיף שם יתר ביאור בזה.

א, דער ספר מצות גדול זאָגט^{נח}, ער ברענגט אַ מדרש^ט, לאַ יְהִיָּה לָךְ אֱלֹהִים אַחֲרֵים עַל פְּנֵי [דאָס מיינט] אַז מ'איז מ'שַׁתֵּף שֵׁם שְׁמַיִם עִם דְּבַר אַחֵר, דאָס הייסט אֱלֹהִים אַחֲרֵים עַל פְּנֵי.

קסד

[ולדרכינו] דאָס קען זיין [פֿשט במדרש זה שהביא בסמ"ג], אַז קיין אֱלֹהִים אַחֲרֵים זאָל מען נישט מאַכן 'עַל פְּנֵי', [דהיינו כביכול] אויף דער 'פֿירמא' פונעם בורא כל עולמים. דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט: 'אויף מיר אַרויף' ולא יְהִיָּה לָךְ אֱלֹהִים אַחֲרֵים, דהיינו] אַז דו וועסט מאַכן אַ 'כבוד שמים' פון אֱלֹהִים אַחֲרֵים, מ'וועט חלילה טון אַזעלעכע זאַכן וואָס מ'זעט ס'איז דאָ דערינען עבֻדָּה זָרָה מיט מִינוֹת, [ויעשנו באופן שהוא] 'אַזוי אַרומער' גאָר, אַז מ'זוכט גאָר אַרױם אַ בְּחִינָה [ורױאזױ] מ'זאָל מאַכן דערפֿון אַ 'כבוד שמים', [אויף דעם] זאָגט מען אויך [אַן, אַז] לאַ יְהִיָּה לָךְ אֱלֹהִים אַחֲרֵים עַל פְּנֵי.

קסה

ולענין מצב דורינו:

איבערהויפט אַז ס'איז שְׁקָר וְכָזָב [כל דברי השבח שאומרים כהיום על הרשעים]. בעונינו הרבים, אַז ס'איז 'נאָר' עבֻדָּה זָרָה מיט מִינוֹת, [און 'דאָך'] בעונינו הרבים מ'איז 'אַזוי געכאַפֿט' געוואָרן. און דעס איז מ'שְׁפִיעַ [לרעה] אויך אויף דער גאַנצער וועלט^{סא}, די הִרְהוּרִים רָעִים [פון] מִינוֹת מיט עֲרִירוֹת.

קסו

המשך ישוב הקושיות בעֲשֶׁרֶת הַדְּבָרוֹת

המשך וסיום ישוב קושיא יד

ואמרו אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים, דִּפְרוּשׁוֹ מִבֵּית ה'עֲבָדִים' עבֻדָּה זָרָה, הוּא הַקְדָּמָה לאַהֲרַת לֹא יְהִיָּה לָךְ אֱלֹהִים אַחֲרֵים, וְלִהְיוֹת שְׁלֵא יְהִיָּה לָהֶם 'בְּבֵיתָם' שׁוֹם סוֹךְ מַחֲשַׁבַת עבֻדָּה או מִינוֹת חֵם וּשְׁלוֹם [אַז] דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים עוֹלָמִים זאָל העלפֿן, מ'זאָל זען [אַז] מ'זאָל האָבן אַ

^{נח} בסמ"ג (ל"ת, מצוה א): לא יְהִיָּה לָךְ אֱלֹהִים אַחֲרֵים עַל פְּנֵי. (שמות כ, ג) אסרה תורה בהם הקיום, והשיתוף. ◦ המצוה הראשונה, שלא לעלות במחשבה שיש שום אלוה זולתי ה' שנאמר לא יְהִיָּה לָךְ אֱלֹהִים אַחֲרֵים עַל פְּנֵי (ספר המצות לרמב"ם מל"ת א). מכאן אסרה תורה הקיום, והשיתוף, אעפ"י שלא עבד. ותניא במכילתא (בפרשתן, פרשה ו) לפי שנאמר לא תַעֲשֶׂהָ לָךְ פֶּסֶל (כ, ד), העשוי כבר מניין שלא יקיים, תלמוד לומר לא יְהִיָּה לָךְ, 'ואין מקרא יוצא מידי פשוט' [עכ"ד המכילתא לפי גירסתן]. ומלשון 'עַל פְּנֵי' דורש במדרש כפשוטו, שאסור לשתף שם שמים ודבר אחר. וזהו מה שאומר שם 'אין מקרא יוצא מדי פשוט'. ובפרק ארבע מיתות (פנהדרק גס) שאומר שם שכל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם, שנאמר (משפטים ככ, יט) בְּלֹתִי לָהּ לְבָדּוֹ, המקרא ההוא בא לעונש, וזה לאזהרה.

ועיין זה גם בספי יראים (סימן רמג) וז"ל: לא יְהִיָּה לָךְ. ויראת מאלקיך ולא תקבל אלהות שהם מעשה יוצר, דכתיב בעשרת הדברות ראשונות ואחרונות לא יְהִיָּה לָךְ אֱלֹהִים אַחֲרֵים עַל פְּנֵי. ותניא במכילתא למה נאמר, והלא כבר נאמר אנכי ה' אֱלֹקֶיךָ, לפי שנאמר לא תַעֲשֶׂהָ לָךְ פֶּסֶל, אין לי אלא שלא יעשה, מניין שלא יקיים העשוי כבר, תלמוד לומר לא יְהִיָּה לָךְ וכו'. ◦ ונראה לי לפרש לסיים ברייתא [שבמכילתא], לא יתקיים מניין, תלמוד לומר לא יְהִיָּה לָךְ, ואין מקרא יוצא מידי פשוט. לפי שנאמר אנכי ה' אֱלֹקֶיךָ, למדנו שצוה הקב"ה שימליכוהו עליהם, אבל שלא לשתף דבר אחר עמו, לא למדנו, לכך כתיב לא יְהִיָּה לָךְ אֱלֹהִים אַחֲרֵים עַל פְּנֵי, שלא לשתף דבר אחר עמו.

^{טז} והוא במכילתא לפי גירסתו שמסיים 'ואין מקרא יוצא מידי פשוט'. אמנם במכילתא דידן ליתא נוסח זה, ולכן מייחסהו רבינו על שם מדרש המובא בסמ"ג.

^פ פירוש: דרוק-סאָרט (לעדער העט בלע"ז).

^{סא} ולא רק בארץ הקודש.

'אידישע שטוב', [און] מ'זאל נישט האָבן קיין 'בית העובדים', [פון] עובדי עבודה זרה, אָדער חלילה [פון] אַ חשש מינות.

איבערדעם איז [ביי] אָשר הוצאתיה מאָרץ מצרים, זאָגט צי דער פסוק מבית עבדים, [שיזהרו שלא יהיה להם עוד בחינת בית 'העובדים', כמו שהיה במצרים].

דאָס קען זיין, דער בורא כָּל עולמים האָט געזאָגט אָשר הוצאתיה מאָרץ מצרים 'מבית עבדים' [וודרשו במכילתא מבית 'העובדים', והוא הקדמה לאזהרת לא יהיה לך אלהים אחרים].

[אז] דער בורא כָּל עולמים עולמים זאל העלפן, מ'זאל זען [אז] מ'זאל האָבן אַ 'אידישע שטוב', [און] מ'זאל נישט האָבן קיין 'בית העובדים', [פון] עובדי עבודה זרה, אָדער חלילה [פון] אַ חשש מינות.

איבערדעם איז [ביי] אָשר הוצאתיה מאָרץ מצרים, זאָגט צי דער פסוק מבית עבדים, [שיזהרו שלא יהיה להם עוד בחינת בית 'העובדים', כמו שהיה במצרים].

קסז

אזוי ווי מ'זעט נעבעך היינט, ווי גרויס די נסיונות זענען, ווי גרויס זענען די נסיונות. מ'זעט היינט [ווי ווייט] אַז מ'דארף האָבן זְהירות [בזה, אפילו כל אחד בביתו].

קסח

[קושיא יח]

ובזה יבואר גם דברי המדרש פליאה, כששמע משה

רבינו אנכי ה' אלקיך, אמר ברוך שלא עשני גוי

אפשר קאָן גאָר זיין [לפי זה ביאור המדרש פליאה דלהלן].

וואָרן ס'שטייט דאָך, דער טאָטע זכרונו לברכה אין קדושת יום טוב (בפרשתן)

ברענגט אַ מדרש³⁰ [פליאה], כששמע משה רבינו אנכי ה' אלקיך, אמר ברוך שלא עשני גוי. [וצריך ביאור להבין הכוונה בזה, ושייכות אלו הב' ענינים].

קסט

[הקדמה לשוב קושיא יח]

דהנה לכאורה קשה למה מברכין ברכת שלא עשני גוי, דלכאורה קאי זה רק על תחילת הבריאה של האדם, במה שגולד אצל ישראל, ואין הדרך לברך על ענין אחת רק פעם אחת, וזאת אם יש דבר שנתחדש בנתיים, או היסח הדעת מאותו ענין

[נאָר] איך האָב שוין געשמועסט פון דעם אסאך מאל³¹.

[דהנה הקשו כן] לכאורה די ברכה [פון] שלא עשני גוי איז דאָך אַ פּלאַ [למה חוזרין

ומברכין אותה 'בכל יום'].

[דהרי] אַ ברכה מאַכט מען נאָר איין מאל [אויף אַ זאך]. ס'איז נישט פאַרהאַנדן אויף

איין זאך מ'זאל מאַכן אַסאך מאל [די זעלבע ברכה], סיידן ס'קומט עפעס אַ 'נייעס'.

³⁰ וכן הובא מדרש זה בדמשק אליעזר, ועוד בכמה ספרים. ויש שכינוהו בשם מדרש פליאה, ויש שהביאו זאת בשם מדרש אבכיר [והוא אחד מן המדרשים הקדמונים שנאבד מאתנו באורך הזמן, אבל כמה דברים משם מובא בילקוט שמעוני על סדר בראשית ושמות. ובשנת תרמ"ג יצא לאור ספר "ליקוטים ממדרש אבכיר", והוא ליקוט ממה שנמצא בילקוט ושאר ספרים בשם מדרש הנוכר].

³¹ ומהם בדרושים המצויינים להלן בהערה ע.

אָבער דעס איז דאָך אַ בִּרְכָּה אויפן תַּחֲלַת הַבְּרִיאָה^{טו}, [ווען] מ'איז באַשאַפֿן געוואָרן.

קע

איבערדעם איז [בשאר ברכות אין מברכין שנית] נאָר סיידן אַז ס'איז [געווען] אַ הִסָּח הַדַּעַת^{טז} [בינתיים].

[וכגון] ביי תוֹרָה, אַז מ'הערט אויף צו לערנען ווען מ'שלאַפֿט, [רק אז צריך לחזור ולברך ברכת התורה]^{טז}.

און אַז איינער שלאַפֿט נישט [כל הלילה], מילא איז דאָך שוין דאָ פֿלֹגְתוֹת^{טז} [אם צריך לחזור לברך למחרתו].

אָבער [ביי] יעדע מַצָּה, אַז מ'איז נישט מְסִיחַ דַּעַת, איז עס כסדר [נמשך].
[ומה נשתנה בברכה זו, והלא] דעס אַז מ'איז אַ איד [ומברכים] שְׁלֹא עֲשֵׂנִי גוֹי, איז מען דאָך 'כסדר' נישט קיין גוֹי, וויאָזוי מאַכט מען די בִּרְכָּה [בכל יום מחדש].

קעא

אמנם במגן אברהם הביא דעת המקובלים דברכה זו לא קאי על תחילת בריאתו, אלא על מה שלא נתחלף נשמתו בלילה עם נשמת גוי

[נאָר] דער מגן אברהם ברענגט דאָך^{טז} דעם דעת המקובלים^{טז}, [אז] מ'מאַכט די בִּרְכָּה אַז די נְשָׁמָה איז נישט איבערגעטוישט געוואָרן ביידערנאָכט. [ולדבריו אתי שפיר מה שמברכין כן בכל יום מחדש].

קעב

ומה שקשה על זה, דמהיכן יודע האדם אם באמת לא נתחלף נשמתו ח"ו, הנה בסידור הרמ"ק נתן על זה ב' סימנים. אלא שדבריו שייכים רק באנשים גדולים, ולא בסתם בני אדם שאינם יודעים מכל זה. וכבר אמרתי מה שנראה לתרין בזה, ואין כאן מקומו

האָב איך דאָך אויך שוין אַסאַך מאָל געפרעגט, [דאכתי צריך ביאור] און וויאָזוי

^{טו} כן הביא בבית יוסף (א"ח מו, ד) וז"ל: וכתב ה"ר דוד אבודרהם (עמוד מא) שהשיב הרמ"ה, שברכות אלו אינם אלא על תחלת ברייתו של אדם, לפיכך הגר אינו מברך שלא עשני גוי וכו'. וכן כתוב בספר ארחות חיים (הלכות מאה ברכות, אות ח).

^{טז} עיין בזה בשלחן ערוך (א"ח ח, יד), ובמגן אברהם (תרלט, יז), ועוד. ועיין בדבריו רבינו בזה בשו"ת דברי יואל (קלו, ב).

^{טז} אבל בסתם הפסק באמצע היום אין צריך לחזור ולברך ברכת התורה, כיון שיש עליו חיוב לימוד התורה בכל עת ובכל שעה, ואסור להסיח דעת מזה, וכמו שכתב הרא"ש במס' ברכות (פ"א, סימן יג). ולכן רק שינה הוי הפסק. מה שאין כן בשאר מצות דגם היסח הדעת מפסיק בינתיים, כיון שאין חיובן בכל עת ובכל שעה.

^{טז} עיין בזה באורך בטור ושלחן ערוך (א"ח מו, יב), ובמגן אברהם (שם, יב), ושאר פוסקים. ותמצית הדברים דיש סוברים דאם נייער כל הלילה אין צריך לברך בבוקר, אבל יש סוברים דכיון דמנהגו של עולם לישן בלילה, לכן מעיקרא תקנוה לברך על התורה בכל בוקר, ואפילו למי שנייער בלילה. ועיין עוד בזה בשו"ת השיב משה (להיש"מ, סימן ב).

^{טז} במגן אברהם (א"ח מו, י): ושל"ה (מס' חולין, עמק הברכה ד"ה אלקי נשמה) וב"ח (א"ח שם, ד"ה יש) כתבו דלא שייך לומר כן [שגר יברך ברכה זו, ואפילו בלשון שעשני גר], דמה שנעשה גר היה מצד בחירתו שבחר בדת ישראל, לכן לא יברך ברכה זו, אלא השנים עבר ואשה, עד כאן לשונם. ולדידהו צריך לומר שלא עשני עבד קאי אתחלת בריאתו, ואע"ג דתחלת בריאה היה גרוע מעבד, מ"מ אילו היה עבד לא היה יכול להתגייר אא"כ שחררו רבו. ולפי מה שכתבו המקובלים, שהברכות הללו מברכין על יציאת נשמתו בלילה, שלא נדבק בה נשמת עכו"ם או עבד, אם כן גם גר יכול לברך כן [והיינו דיכול לברך אפילו בלשון שלא עשני גר].

^{טז} עיין בזה במשנת חסידים (מס' חצות ז, ז), ומצת שמורים (שער הברכות). ועי' סידור רמ"ק וסידורי האר"י (בברכה זו), ובריקאנטי (פרשת בראשית), ותולעת יעקב (סוד ברכת השחר) הובא בשל"ה הק' (בהגהות למס' חולין, ובסידור השל"ה בברכה זו), ובכף החיים (א"ח מו, לב).

ווייסט מען דאָס [שבאמת לא נתחלף נשמתו בלילה].

דאָס ענין האָב איך שוין נאָכגעזאָגט^א פונעם רמ"ק^ב [בסידורו, שכתב כתיורן המובא במגן אברהם, ומה שנתן ב' סימנים לידע זה. און] איך האָב שוין דאָס פאַרענטפערט, [פון דעם וואָס] ס'איז [נאָך] אַלץ שווער^ב.

קעג

אבל הנראה עתה בזה, כי ענין התחלפות הנשמות הוא רק כמו שעבר עבירות חמורות, כגון חילול שבת בפרהסיא, או עניניו ע"ז או מינות, שזה גם על פי הלכה נעשה דינו כגוים לענין כמה דברים. ולכן רק בבחאי גוונא מתחלף גם נשמתו בנשמת גוי. ועל כן מי שלא עבר על עבירות חמורות כאלו, שפיר יוכל לברך ברכת שלא עשני גוי

נאָר ס'קען זיין [לדרכינו עתה, ווייל] איבערגעטוישט ווערן די נַשְׁמָה, קאָן זיין [נאָר

^א "בס"ג שמות תשי"ז, דשם הזכיר מענין זה בקצרה. ובעיקר האריך רבינו בזה בליל שב"ק ויקהל פקודי תשט"ז, וכנדרס בחידושי תורה תשט"ז (ח"א, עמוד שסו-שסז) וז"ל: אמנם איתא בכתבי האר"י ז"ל ובדברי שאר חכמי אמת, כמו הרמ"ק בסידורו, שברכה זו אינו קאי על תחלת בריאתו של אדם שלא נברא גוי, דזה לא מצינו בשום מקום שיברכו בכל יום על דבר שהוא כן תמיד בלי השתנות וכו', וכמו שכתבו התוס' בפסחים (נג:) על מה שמברכין בכל יום ברכת יוצר המאורות, מפני שהקב"ה מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית וכו', וגם על ברכת בורא מאורי האש שמברכין בכל מוצש"ק יש טעמים וכו' (עי' בראשית רבה יא, ב, ובאר היטב או"ח סו"ס רצ"ט בשם שו"ת הרשב"א ח"א ס' קנח), עכ"פ מחפשיין לעמים למה שמברכין תמיד ברכה אחת על דבר שעומד בלי השתנות, א"כ אי אפשר לומר שברכת שלא עשני גוי קאי על תחלת הבריאה, דא"כ לא היו מברכין אותו בכל יום. וע"כ פירשו [חכמי האמת] שברכה זו קאי על מה שבכל לילה יוצא הנשמה מתוך הגוף, ואם עושה האדם מעשים לא טובים ביום, אז ח"ו נדחה הנשמה למקום גוים ולמקום טומאה, ונתעבר אצלו נשמת גוי או נתחלף לגמרי נשמתו בנשמת גוי, ועל זה מברכין הברכה שלא עשני גוי, על שלא נתחלף נשמתו בנשמת גוי. וע"כ שפיר יכולים לברכו בכל יום שלא נתחלף נשמתו בנשמת גוי או נשמת עבד או אשה.

אבל לכאורה לפי זה קשה, כיון שנשמת הדבר שיתחלף ח"ו הנשמה על נשמת גוי, א"כ איך יכולים לברך ברכה זו, דמי יוכל לידע אם ח"ו לא נתחלף נשמתו ע"י המעשים שעשה ביום, וא"כ דילמא מברך ח"ו ברכה לבטלה. וכמו שהעיר הקדוש הרמ"ק זצוק"ל בעצמו בסידורו, דלפי זה לא יוכלו לברך ברכה זו רק השרידים אשר ה' קורא, משא"כ פשוטי העם איך יברכו ברכה זו כיון שאין יכולים לידע אם נתחלף נשמתו או לא. ומכח קושיא זו חזר לומר שקאי הברכה על תחלת בריאתו של אדם וכו', אבל שוב הקשה דא"כ לא ה' צריך לברך הברכה בכל יום וכו', ע"כ חזר עוה"פ לומר שבהכרח הוא שקאי על מה שלא נתחלף הנשמה על נשמת גוי, ומה קשה דא"כ איך יכולין לידע באמת לא לא נתחלף נשמתו, אמר על זה שני סימנים. הא' שניכר הדבר בכוונתו, באיזה כוונה הוא מברך ברכה זו, דישאל כשר מברך הברכה בכוונה אחרת ממה שמברך אותה גוי או עבד או אשה. והב' שיכולים להכיר במעשה האדם, דלפעמים רואין אדם שפתאום נשתנה ממה שהיה עד עכשיו ונשתנה לגריעותא, וזה הוא סימן שנתחלף נשמתו וכו', עכת"ד ז"ל.

ולכאורה שני הסימנים הללו עדיין אינן מספיקים לנו לידע בירור הדבר, דסימן הראשון שאמר שניכר הדבר בכוונת האדם באיזה כוונה הוא אומר הברכה, זה ה' יכול לומר הקדוש הרמ"ק זצוק"ל לפי בחינתו וקדושתו, שידע באיזה כוונה אמר הברכות, אבל מה נעשה עכשיו שאין מכוונים כלל אפילו פירוש המילות וכו'. וגם סימן הב' שכתב שניכר ממעשה האדם, ג"כ קשה הרי לאו כל אדם מבין אפילו על מעשה עצמו באיזה בחינה הוא וכו'. וגם איך יהי' הדין במי שעשה הרבה מעשים רעים ואח"כ בא לביהמ"ד ורוצה להתפלל, האם יפסקו לו עפ"י הלכה שאסור לו לברך ברכת שלא עשני גוי וכו'.

אמנם נראה ליישב הדבר עפ"י הלכה, דאפ"ל שברכה זו כולל שני הדברים יחד, שקאי על תחלת בריאתו של אדם, וגם על מה שלא נתחלף נשמתו בלילה על נשמת גוי. דמה שמברכים אותו בכל יום הוא מפני טעם זה שלא נתחלף נשמתו, שהוא נחל כיום, אבל מ"מ גם למי שנתחלף ח"ו נשמתו לנשמת גוי ג"כ אינו ברכה לבטלה, כיון שקאי גם על תחלת הבריאה שהוא נולד ישראל. ע"כ אתי שפיר מה שאומרים שלא עשני גוי בלשון שלילה, ולא שעשני ישראל, דאז היה קאי רק על תחלת הבריאה שנעשה ישראל, וזה לא היו מברכין בכל יום, כיון שתמיד הוא כן בלי שינוי. אבל הברכה 'שלא עשני גוי' קאי על שלא נתחלף נשמתו בלילה, דזה אינו בכלל 'שעשני ישראל', דאפילו אם נתחלף עכשיו נשמתו יכול לברך שעשני ישראל על שעת הבריאה שנולד לישראל, ע"כ צ"ל דוקא 'שלא עשני גוי', לכלול ג"כ דבר זה שלא נתחלף הנשמה ע"י מעשים רעים שאפשר להתחלף ח"ו [בעיני"ש עוד באורך בזה, ואכמ"ל. ודרוש ההוא נדפס גם בדברי יואל ויקהל (עמוד תת-א)].

^א בסידורו סידור תפלה למשה (אצל ברכה זו), עיני"ש שהאריך בזה, ותוכן דבריו הובא לעיל בדברי רבינו בשנת תשט"ז.

^ב הבנת ענין זה תראה לעיל בדברי רבינו משנת תשט"ז.

וועגן עפעס פאר א פגם, אדער אז מ'טוט חלילה אזוינס, אזא עבירה וואס חכמינו ז"ל האבן געזאגט אז דינו פערבו"ם, אז מ'האט נישט דעם 'דין' פון א ישראָל.
[ווי] למשל טאקע חלול שבת בפרהסיא^{עב}.

אדער חלילה מינות.
ווי דער רמב"ם זאגט^{עב}, אז מ'גלייבט נישט אין איינעם פון די י"ג עיקרים, האט מען נישט דעם דין פון א ישראָל.
[וממילא] דעמאלטס קאן מען 'בהקיצ' באקומען א נשמת גוי. וואָרן מ'איז דאָך 'על פי הלקה' אזוי.

קער

וואָרן דעם [לפי מובן הפשוט בדברי הרמ"ק] אז ס'פארטוישט זיך די נשמה ביי די נאכט, האט מען נאך דעם דין פון ישראָל בכל אופן ואופן, ווייל מ'איז געבוירן ביי א איד. [ואם כן אכתי יש להקשות האיד יברכו עבור זה בלשון שלא עשני גוי].
[אבל לפי מה שהוספנו בביאורו אתי שפיר, דאנו מודים ומברכים על מה שלא נכשלו במחשבת מינות וכדומה, שנאמר על ידם דין ישראל ח"ו].

קעה

ונמצא דברכה זו קאי על מה שלא נכשל האדם במחשבת מינות וכדומה, שעל זה צריך שמירה תמיד בכל יום ויום. ועל כן שפיר מברכין אותה מחדש בכל יום, על מה שזוכה לעמוד בבוקר באמונה השלימה וטהורה איבערדעם קאן זיין ברויך מען א ברכה מאכן שלא עשני גוי, [שהרי אם היה נכשל באיסורים כאלו, היה דינו כגוי].

[און] איבערדעם ברויך מען די ברכה מאכן פסדר [בכל יום מחדש. ווייל] מ'דארף שמיך [דערויף בכל יום, ועל כן מודים ומברכין תמיד אויף דעם וואָס] דער בורא כל עולמים האט אפגעהיט, [אז] מ'איז נישט אריינגעפאלן אין 'אזא בחינה'.
און דעם איז נאכנישט גיווענדט אין דעם [בתחילת בריאתו, שנולד ישראל, ווייל] אפילו מ'איז געבוירן א 'איד', ברויך מען יעדן צופרי א ברכה מאכן, - חדשים לבקרים רבה אמונתך^{עב} (איכה ג, כג), - [אז] פון 'אויפדאסני' מ'איז אויף זיך מקבל [די] אמונה.

^{עב} כמבואר בגמרא חולין (ה). ועירובין (טו). וכן פסקו כל הפוסקים, וכמבואר בטור ושלחן ערוך (או"ח שפה, ג. יו"ד ב, ה, ועוד).

וד"ה הרמב"ם (שבת ל, טו): השבת, ועבודה זרה, כל אחת משתייהן שקולה כנגד שאר כל מצות התורה, והשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם. לפיכך כל העובר על שאר המצות הרי הוא בכלל רשעי ישראל, אבל מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד עבודה זרה, ושניהם כגוים לכל דבריהם. [ועיין עוד ברמב"ם (גירושין ג, טו)].

^{עב} בפירוש המשניות (פנהדרק י, א) האריך שם הרמב"ם לבאר יסודות ועקרי האמונה, ומונה י"ג יסודות שהם עיקרי התורה, והם הי"ג עיקרי האמונה. ובסיום הי"ג עיקרים כתב וז"ל: וכאשר יהיו קיימים לאדם כל היסודות הללו ואמונתו בהם אמתית, הרי הוא נכנס בכלל ישראל, וחובה להאביו ולחמול עליו, וכל מה שצוה ה' אותנו זה על זה מן האהבה והאחור. ואפילו עשה מה שיכול להיות מן העבירות, מחמת תאוה והתגברות יצרו הרע, הרי זה הוא נענש לפי גודל מריו ויש לו חלק, והוא מפורשע 'ישראל'. וכאשר יפקפק אדם ביסוד מאלו היסודות, הרי זה יצא מן הכלל וכפר בעיקר, ונקרא מין ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות, וחובה לשנאותו ולהשמידו, ועליו הוא אומר (תהלים קלט, כא) הלא משנאך ה' אשנא וכו'. [וכן פסוק הרמב"ם במשנה תורה (עבודה זרה ב, ה), המובא לעיל בהערה מו, והאפיקורסים אין דינם כישראל].

^{עב} עיין בדרשת הושענא רבה תשי"ד ותשכ"ד (אצל למענך אלקינו), מה שביאר רבינו בפסוק זה על גודל החשיבות בהתחדשות האמונה שלימה בכל בוקר.

ועיין עוד בדרשת הושענא רבה תשכ"ו (אצל למענך בוראינו) וז"ל: היצט זאג מיר ווייטער למענך בוראנו. לכאורה דער בורא כל עולמים האט דאך באשאפן [שוין] פריער [בעבר, און] 'בוראנו' איז לשון הוה. [נאָ ווייל]

[ווייל] מ'קען גאָר נישט וויסן, יעדן צופרי ווען מ'שטייט אויף [אם חס ושלום לא נשתנה מצבו. ולכן] יעדן צופרי [אז] מ'שטייט אויף [מיט די ריינע אמונה] דאָרף מען אַ בָּרָכָה מאַכן שְׁלֹא עֲשֵׂנִי גוֹי.

קעו

[ישוב קושיא יח]

ובזה אתי שפיר דברי המדרש פליאה, כששמע משה אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים, דהיינו מבית 'העובדים', שהכוונה בזה להזהיר שלא יהיה בביתו ובמשפחתו שום ענין של עבודה זרה או מינות. ועל זה צריך זהירות בכל יום ויום. ולכן אמר ברוך שְׁלֹא עֲשֵׂנִי גוֹי, דמאי טעמא אנו צריכין לברך ברכה זו בכל יום, וכאמור דאָס קאָן זיין.

איבערדעם ווען משה רבינו האט געהערט אַנְכִי [ה' אלקיך אשר הוצאתיך] מבית עבדים, [דפירושו] מבית 'העובדים'. [הבין מזה כי אויף] דאָס וועלן זיי שוין מוזן האָבן סײַעֲתָא דְשִׁמְיָא, אַז מ'קומט אַרויס פון 'דעם' [אויך]. נישט נאָר אַז מ'איז אַרויס פון 'מַצְרַיִם', [דאָס] איז נישט גענוג, נאָר [אז] מ'איז אַרויס - דער בורא כל עולמים האט געהאלפן אידן [אז] מ'איז אַרויס - מבית 'העובדים'.

ממילא האט ער געזען אַז דאָס איז אויך סײַעֲתָא דְשִׁמְיָא [אשר זקוקין לה בכל יום ויום, וממילא] ברויך מען [יעדן טאָג פון פריש] אַ בָּרָכָה מאַכן בְּרוּךְ שְׁלֹא עֲשֵׂנִי גוֹי, איבערדעם ברויך מען 'פֶּסֶדֶר' מאַכן די בָּרָכָה.

קעו

ולענין מצב דורינו:

[ובעוה"ר] 'היינט' האט מען זיך דערלעבט [א מצב], אַז מ'זאָל אַהיים קומען פון 'בית המדרש', צי פון די 'מקוה', מיט ספיקות אין דער אָמוּנָה^ט. [באופן שיתכן ח"ו] מ'זאָל גלייבן [ח"ו] אין עובדי עבודה זרה, און אין אַלע מינים און אפיקורסים. 'אזוי אַרום^ט קאָן מען אַריינפאלן [אם אין שומרין עצמן בתחלת הקלקלה. ווייל] פֶּךָ

דער בורא כל עולמים באשאפט 'כסדר', חֲדָשִׁים לְבָקָרִים רַבָּה אָמוּנָתָךְ, יעדן צופרי שטייט מען אויף אזוי ווי א פרישע בריאה, [און] מ'מאכט די אַלע ברכות שְׁלֹא עֲשֵׂנִי גוֹי, שְׁלֹא עֲשֵׂנִי עֶבֶד, זאָגט דאָךְ דער אר"י הקדוש [און] דער מגן אברהם ברענגט עס [משכריכן] אַז ס'איז נישט איבערגעטוישט געוואָרן די נשמה. [שהרין אויף א בריאה [מתחילה] מאַכט מען נאָר איין מאָל, פאַרוואָס מאַכט מען יעדן טאָג די ברכה, נאָר ווייל מ'שטייט אויף צופרי א פרישע בריאה. [וכעין זה] ס'שטייט דאָךְ אין מעבר יבֵּק [שפתי צדק, פוק די] אַז אַלע נבראים שבעולם, פון איין יאָר אויפן אנדערן איז [עס] אַן אנדערער מהות. ○ קאָן מען פאַרשטיין, דורכן שפלות הדור איז די בריאה בעצם נידעריגער ווי ס'איז געווען פריער, [ולכן] ברויך מען מער סײַעֲתָא דְשִׁמְיָא. [ולוה אומרים] לְמַעַנְךָ בּוֹרְאָנוּ, דער בורא כל עולמים באשאפט אונז כסדר, [און] דער בורא כל עולמים גיט [די נסיונות] לויטן חשבון וויפיל א איד קאָן 'בייקומען', נאָר מ'דאַרף האָבן סײַעֲתָא דְשִׁמְיָא [שיעמוד בסיון].

^ט וועיין בדברי רבינו בשיחה ליל ה' לך תשכ"ח, עס כ"ק אדמו"ר מתולדות אהרן זצ"ל [נדפס בכרך דברות קודש לסדר בראשית תשכ"ח, עמוד צו] וז"ל: איך געדענק ווען איך האב געוואוינט אין ארץ ישראל, איך בין געווען א יאר אין ארץ ישראל [בשנת תש"ו], איר געדענקט דאך. בין איך געזאגט אין די אורנשטיינס מקוה, ס'איז דאָרט דא די קליינע מקוה'לעך. האב איך געזאָגט דעמאלטס, אַז איך בין געוואָרן געוואָרן עפעס אנדערש [ווי ביז היינט], אמאל די קליינע מקוה'לעך האט מען געדארפט האבן פאר די מאדערענע וואָס ס'איז געווען, און היינט ברויך מען עס האבן נייטיג [פאר די יראי ה', כדי] מ'זאָל נישט הערן אזויפיל דברי מינות אין מקוה, [ווייל] אַז מ'איז צווישן 'עולם', הערט מען זייער אסאך דברי מינות אין מקוה, אָבער [אין] די קליינע מקוה'לעך [הערט מען נישט אזויפיל]. ○ דאס האב איך נאך דעמאלטס געזאָגט געדענק איך, [ווען] ס'איז נאָכנישט געווען די מדינה דעמאלטס, איך האב נאָר סתם געזאָגט ווייל דער 'מצב' און דאָס 'ציונים', די ווערטשאפט דארט, [וואָס] זיי האבן אריינגעכאפט די וועלט צוביסלעך.

דִּרְפוֹ, - הֵינֵנִי זַעֲמָה מֵעַן [דָּאָס]עב, - כִּן דִּרְפוֹ שֶׁל יֵצֵר הָרַע, הַיּוֹם אוֹמֵר לוֹ עֲשֵׂה כִּן [וּמִחָר אוֹמֵר לוֹ עֲשֵׂה כִּן], עַד שֶׁיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ עֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָהעט (שבת קה:).

קעח

ווייל לכאורה פאַרשטייט מען נישט [דעם מאמר הגמרא. והלא] אידן האָבן געטון אַסאַך עֲבוֹרוֹת, און מ'האַט [אַבער] נישט געהאַלטן ביי עֲבוֹדָה זָרָה.

און די גמרא זאָגט [נאָר] אַז ס'איז 'דאָך' אַזוי, ווייל [כל עבירות] דאָס איז אַן עֲנָף פון עבודה זרה [שהם מצד הסטרא אחרא, כן צריך לפרש].

[אבל מכל מקום משמעות דברי הגמרא, הוא שיוכל לבוא מכל עבירה עד כדי כך, וזה קצת מקושי הבנה, דלכאורה לא חזינן הכי].

אַבער 'היינט' זעט מען עס טאַקע, פֿשוט' פֿאַרשטענליך.

מִמִּילָא איבערדעם ברויך מען 'היינט' האָבן גרויס סייַעֲתָא דְשִׁמְיָא [שלא ליפול ברשת המינות חס ושלום].

קעט

הקדמה ליישוב קושיא מו

איבערדעם איז רעכט, דאָס קען זיין דעם וואָס ער זאָגט לא יְהִיָּה לָךְ אֱלֹהִים 'אַחֲרֵי'.

קפ

באור החיים הק' מפרש כוונת הכתוב בפרשת המסית, כמה שאומר 'אֲשֶׁר לֹא יִדְעָתָ אֶתָּה וְאַבְתְּיָךְ, וְכֵן שאומר מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים וגו' 'מִקְצֵה הָאָרֶץ [עַד קֵצֵה הָאָרֶץ], דְּרוֹמוֹ הַכְּתוּב ב' אופנים של דרכי הסתת היצר הרע [דהנה] ס'שטייט, דער אור החיים הקדוש זאָגט, דער אור החיים הקדוש זאָגט דאָרטן צוויי בְּחִינּוֹת [על הפסוק] כִּי יִסִּיתָךְ, אֵין פֿרשֶׁת רֵאָה [ג, ח-ז].

[שאמר שם הכתוב] כִּי יִסִּיתָךְ אַחֲיָךְ בֶּן אִמֶּךָ וגו' לֵאמֹר נִלְכָּה וְנַעֲבֹדָה אֱלֹהִים אַחֲרֵי 'אֲשֶׁר לֹא יִדְעָתָ אֶתָּה וְאַבְתְּיָךְ', מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים הַקְּרִבִּים אֵלֶיךָ אוֹ הִרְחַקִּים מִמֶּךָ 'מִקְצֵה הָאָרֶץ [עַד קֵצֵה הָאָרֶץ]. זאָגט ער צוויי בְּחִינּוֹת.

קפא

דהנה כל ישראל יודעין בקבלה מאבותיהם חומר אזהרת איסור עבודה זרה, אבל היצר הרע דרכו לבא בטענה שמה שאסרה התורה ומה שמקובלן מהאבות מיירי בענין עבודה זרה שהיה בימיהם, אבל היום בהעבודה זרה של עכשיו אין זה דומה כלל לענין העבודה זרה שהוזהרנו עליה, ולזה נאמר בדברי המסית שהוא אומר אֲשֶׁר לֹא יִדְעָתָ אֶתָּה וְאַבְתְּיָךְ 'קודם' זאָגט ער^פ [לבאר כוונת ההסתה של] אֲשֶׁר לֹא יִדְעָתָ אֶתָּה וְאַבְתְּיָךְ.

^{טו} פירוש: אַזוי ווייט.

^{טז} וכדלהלן באות קעח.

^{טז} כן הוא לשון הגמרא בשבת (קה:). ובגמרא מסיים 'והולך ועובד'. אבל רבינו בזהירות לשונו נמנע תמיד מלסיים לשון זה שבסיים המאמר, שלא לפתוח פה.

^פ באור החיים הק' (ראה יג, ז): ואומר אֲשֶׁר לֹא יִדְעָתָ, פירוש בא בטענה, נגד מה שנתחייב האדם בקבלת התורה שלא לעבוד אלהים אחרים, ואומר לו כי אין עליו החיוב אלא דוקא בעבודה זרה שידע וקבל שלא לעבודה, אבל עבודה זרה [שהוא] אלהים לא ידעום בעולם, אין עליו טענת מה שקבל שלא לעבוד, כי לא עלה זה על דעת אֶזְכָּר, והוא אומר אֲשֶׁר לֹא יִדְעָתָ אֶתָּה, ולא אתה לבד, אלא וְאַבְתְּיָךְ גם הם כשקיבלו עליהם איסור עבודה זרה לא ידעו זו.

[ועיין בזה בעל הגאולה ועה"ת (סימן פה), שמסיים שם על זה וז"ל: נבכה הוא ממש בזמנינו, דהנה ידוע ידענו מה

[דלכאורה] וואָס עפעס איז דאָס אַ נפקא מינה צי [ס'איז אַן] עבֹודָה זָרָה וואָס כ'האָב יאָ געוואוסט, צי האָבן עס די עלטערן יאָ געוואוסט, צי האָבן זיי נישט געוואוסט. זאָגט דער אור החיים הקדוש, דאָס גיהער צו דער הַסְתָּה, ער וועט דרך מיט דעם וועלן איבערערעדן, מוז דאָס די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה באַוואָרענען.

[ווייל] יעדער איד איז דאָך מִקְבֵּל פון די עלטערן, פון די עלטערן און פון די רבי'ס איז מען מִקְבֵּל מ'זאָל נישט דינען די עבֹודָה זָרָה, [און] מ'זאָל זיך מַרְחִיק זיין פון דער עבֹודָה זָרָה.

[אַבער] דער בעל דְּבָר, ער וועט דרך אַבער קומען מִסִּית וּמִדִּית זיין. וועט ער דיר דערציילן: דאָס איז נישט 'אַזאַ עבודה זרה' וואָס ס'איז געווען ביי די עלטערן. אין הכי נמי, דיינע עלטערן האָבן נישט געהייסן דינען^{פא} די עבֹודָה זָרָה, אַבער 'די' עבֹודָה זָרָה ווען זיי העטן גיווען געהאַט, העטן זיי אויך גיווען געהייסן דינען, [ווייל] דאָס איז אַן 'אַנדערע' עבֹודָה זָרָה.

וועט ער דרך איבערערעדן, ער וועט דיר זאָגן, דו זאָלסט [עס] דינען, [ווייל] דאָס איז אַ עבֹודָה זָרָה אָפֿער לֹא יִדְעָתָּ אֹתָהּ וְאַבְתִּיךָ, דיינע עלטערן האָבן נאָכנישט געוואוסט פון דעם, [און] ווען זיי העטן גיווען געוואוסט פון דעם העטן זיי דיר אויך גיווען געהייסן.

'דאָס' וועט זיין די הַסְתָּה.

קפב

וכן יש דרך הסתה להוכיח ממה שכל העולם עושין כן, באומרו וכי חכם אתה יותר מכל אנשי הדור, ועל זה נאמר בדברי המסית מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קֶצֶה הָאָרֶץ

און 'ווידעראוס' זאָגט ער^{פב} [לבאר כוונת ההסתה באומרו] אָפֿער מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קֶצֶה הָאָרֶץ.

ער וועט דיר דערציילן: קוק אָן די גאַנצע וועלט - מִסּוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ - דינען די עבֹודָה זָרָה.

וויילסטו זיין קלוגער פון די גאַנצע וועלט ? !

וויילסטו מער וויסן פון די גאַנצע וועלט ? !

מיט 'דעם' וועט ער דרך אַלץ וועלן מִסִּית זיין.

שצווחו והזהירו הצדיקים וגדולי ישראל מדורות הקודמים על הסכנה העצומה שתצטמק להכלל ישראל מהכת הארורה הזאת, והזהירו להתרחק מהם כמטחור קשת. ועכשיו חדשים מקרוב באו תועים ומתעים לאמור שבאופן זה לא אמרו הצדיקים הקודמים ועל כגון דא לא התריעו, אף על פי שזה היא אותה העבודה זרה עצמה של אָז, רק שנתלבש בצורה אחרת. וכמו שכתב האור החיים הקדוש הנ"ל שהמסית בא בטענה כי עבודה זרה כזו אינה אסורה, שמזה לא דברו אבותיך. ולכן הזהירה התורה הק' שאפילו אם יהיה מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קֶצֶה הָאָרֶץ, לא תאבה לו ולא תשמע אליו.

^{פא} פירוש: געהייסן נישט צו דינען.

^{פב} באור החיים הק' (שם בהמשך): ואומרו מִאֲלֵהֵי הָעַמִּים, פירוש כי יבא בטענה להוכיח ממה שלפניו, מִאֲלֵהֵי הָעַמִּים אָפֿער סְבִיבוֹתֵיכֶם, כי יראו העמים שסביב לישראל יחנו בשלוה ובהצלחה מרובה, ויאמר אליו להדמות למה שלפניו. ○ או יבא בטענה להוכיח הוכחה גדולה, והוא כשתהיה עבודה זרה שנתפשטה בעולם, שכל העולם או רובו עובדים אותה, כמו שאירע בזמנים אלו שמלכות אדום כולם עובדים וכו', והיא פינה גדולה, ולדברי רבותינו ז"ל (יומא י'): שאמרו עתידה מלכות הרשעה שתתפשט בכל העולם, הנה עבודה זרה אחת בכל העולם מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קֶצֶה הָאָרֶץ. והסתה זו עמה טענה להוכיח כי יש בה ממש ח"ו. אף על פי כן אמר לא תאבה לו וגו'.

קפג

ועל כל זה מסיים הכתוב לא תאבה לו, ולא תשמע אליו וגו', לא תחמל, ולא תכסה עליו. שלא תשמע אל דברי המסית אף כשבא אלך בטענות כאלו

און אויף דעם אלעמען זאָגט דער פסוק (שם, ט): לא תאבה לו, ולא תשמע אליו וגו', לא תחמל, ולא תכסה עליו.
מ'טאָר ניטאַמאָל מ'למד זכות זיין אויף 'די'פג.

קפד

ישוב קושיא טו

ובזה יבואר גם כוונת הכתוב לא יהיה לך אלהים אחרים, ולפי פירוש המכילתא שדרכן תמיד להשתנות ולעשות אחרים. הדכוונה בזה להזהיר שתדע מראש שתמיד יש עבודה זרה חדשות, ועל כולם אתה מזהיר עליהם, ולא יועיל בזה טענת אשר לא ידעת אותה ואבתך

איבערדעם פאַרשטייט מען וואָס די מכילתא זאָגט.

לא יהיה לך אלהים אחרים, [היינו אפילו] ער וועט דיר דערציילן, - די תורה הקדושה האט שוין דאס באוואונט [בעשרת הדברות], - ער וועט דיר זאגן דאס איז אן 'אנדערע' עבודה זרה, [זאָלסטו וויסן אז] די תורה הקדושה איז א נצחיות.

קפה

[קושיא יז]

ובלשון הפסוק לא יהיה לך אלהים אחרים 'על פני', פירש רש"י, כל זמן שאני קיים, שלא תאמר לא נצטוו על עבודה זרה אלא אותו הדור

[אויף] לא יהיה לך אלהים אחרים 'על פני', זאָגט דאך אויך רש"יפד, אז מ'זאָל נישט מיינען [שנצטוו] נאָר לאותו הדור, איבערדעם זאָגט ער על פני, אויף אייביג. [דמשמעו כל זמן שאני קיים].

כמבואר בספרי בפרשת ראה דיש כאן חמשה לאוין בענין המסית, וכדהובא ברש"י שם (יג, ט) וז"ל: לא תאבה לו. לא תהא תאב לו, לא תאהבנו. לפי שנאמר (קדושים יט, יח) ואהבת לרעך כמוך, את זה לא תאהב: ולא תשמע אליו. בהתחננו על נפשו למחול לו. לפי שנאמר (משפטים כג, ה) עוב תעוב עמו, לזה לא תעזוב: ולא תחוס עינך עליו. לפי שנאמר (קדושים שם, טז) לא תעמד על דם רעך, על זה לא תחוס. ולא תחמל. לא תהפך בזכותו. ולא תכסה עליו. אם אתה יודע לו חובה, אינך רשאי לשתוק.

וכן נפסק ברמב"ם (עבודה זרה ה, ה): ואסור למוסר לאהוב את המסית, שנאמר לא תאבה לו. ולפי שנאמר בשונוא עוב תעוב עמו, יכול אתה עוזב לזה, תלמוד לומר ולא תשמע אליו. ולפי שנאמר לא תעמד על דם רעך, יכול אי אתה עומד על דמו של זה, תלמוד לומר ולא תחוס עינך. ואסור למוסר ללמד עליו זכות, שנאמר ולא תחמל. ואם ידע לו חובה אינו רשאי לשתוק ממנה, שנאמר ולא תכסה עליו.
ובגמרא סנהדרין (כט. לג. לו. פה:) לענין כמה דברים שהחמירו במסית, אמרו: שאני מסית, דרחמנא אמר לא תחמל, ולא תכסה עליו.

וז"ל רבינו ביואל משה (א, קפה): ובמסית יש כמה לאוין דאורייתא שלא ללמד עליו זכות, דלאו דלא תחמול עליו, קאי שלא ללמד עליו זכות, ולא דלא תכסה עליו קאי על שלא ימנע ולא ישתוק מללמד עליו חוב, כמבואר ברמב"ם בספר המצות (ל"ח כא כב), וברמב"ם הלכות סנהדרין (יא, ה. והל' עבודה זרה ה, ה). ועיין גמרא סנהדרין דף ל"ג (ע"ב) וברש"י על התורה פירשת ראה (יג, ט) והרא"ה בספר החינוך (מצוה תס-תסא), וכל שאר מוני המצות (סמ"ג ל"ח ל לא, סמ"ק סימן קיז קיח). ויש עוד כמה לאוין על המסית, לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחוס עינך עליו, עיין במוני המצות ופירושו. וכל המחנפים לאותה מלכות המינות, אשר לא היו 'מסיתים' ומדיחים' כמוהם מיום שנבאר העולם, עוברים על כל אלו הלאוין. ובימי הצדוקים, וגם בימי כת ש"ץ, כל מי שראו בו איזה נטיה להם, היו הכל מתרחקין ממנו בתכלית הריחוק. וכתות הציונים האלה עם כל המפלגות שלהם, גרועים הרבה יותר מכל הכתות שהיו בדורות שלפנינו, באלפים ורבבות דרגות, ואף על פי כן הכל רצין אחריהם ומחזקין אותם בכל מיני חיזוק. לא היה ירידה נוראה כזו מעולם.

ברש"י (כ, ג). והובא לשונו לעיל באות מב.

קפו

וקשה וכי מאי סלקא דעתך לומר שלא נצטוו אלא באותו הדור,
עד שהוצרך הכתוב להשמיענו שנוהגת מצוה זו לעולם

לכאורה פאָרוואָס זאָל מען עפעס קלערן - [עד שהוצרך הכתוב לאפוקי מזאת, וכלשון
רש"י] על פני, כל זמן שאני קיים - פאָרוואָס זאָל מען עפעס קלערן אַז ס'איז נישט
לדורות^{פה}.

[והראיה] פאָרוואָס שטייט נישט ביי אַנדערע [מצות, ולמשל בדיבור דזכור את יום השבת]
פאָרוואָס שטייט נישט [א לימוד] ביי שַׁבָּת [אז] ס'איז אויף אייביג.

קפו

ישוב קושיא יז

ולדרכנו יש לומר, דכיון שבמשך הדורות תמיד צומחים הסתות חדשות, ובמענה שמה שנתחדש עתה לא דומה
להישן שאסרה התורה, לכן הוסיפה התורה לומר 'על פני', שכל מה שיתחדש עד עולם בעניני עבודה זרה, הכל
אסור בתכלית

נאָר דאָס קען זיין, ווי דער אור החיים הקדוש [זאָגט, אז] שפעטער וועט ער
אויפשטיין ער וועט דיר זאָגן אַז דאָס איז שוין אַן אַנדערע עבודה זרה, זאָגט מען
ניין, דעס מין עבודה זרה, אַז ס'רירט אַן אין עבודה זרה, זאָלסטו נישט זאָגן ס'איז
אַנדערש.

קפח

ולענין מצב דורינו:

אַזוי ווי מ'זעט היינט, די מְסִיתִים וּמְדִיחִים.
יעדערער ווייסט דאָך 'וואָס' צדיקים האָבן געזאָגט [על כתות אל].
מ'ווייסט דאָך 'וואָס' זיי האָבן געזאָגט אין די פריעריגע דורות, וואָס האָבן
צדיקים געזאָגט.

וואָס צדיקים האָבן געהאַט מְסִירַת נַפְשׁ פֶּאַר [ללחום כנגד] דעם ציונות, פֶּל
הצדיקים [אשר] באַרְבַּע פְּנוֹת הָעוֹלָם.

[און] היינט קומט אויס, איז אויפגעשטאַנען אַ דוֹר, אַז ס'קומט אויס [פון זייערע
ווערטער], און אַסאַך זאָגן עס אַרויס בְּפִרוּשׁ, און אפילו די וואָס זיי זאָגן עס נישט
אַרויס, [איז דאָך] 'ממילא' קומט דאָך אַזוי אויס [שנשמע כך מדבריהם, ונמצא] און מ'זאָגט
אַז 'די' [הרשעים] זענען גערעכט. און מ'גייט צו 'קרעדיט' פֶּאַר די וואָס זענען כּוֹפְּרִים.
קומט אויס [מדבריהם, כאילו] חֲלִילָה [אז] אַלע צדיקים האָבן זיך טוֹעָה געווען? ! חס
וְשָׁלוֹם די אַלע צדיקים וואָס זענען [שוין] בְּעוֹלָם הָעֲלִיּוֹן, די אַלע האָבן זיך טוֹעָה
געווען? !^{פו}

^{פה} וכן הקשה בצדה לדרך על פירוש רש"י, בפסוק זה, וז"ל: פליאה נשגבה לא אוכל לה, מהיכי תיתי לומר שלא
נצטוו על עבודה זרה אלא אותו הדור, עד שהוצרך מפני כך קרא על פני, יותר משאר הדברות שאין בהם פתחון
פה כלל, שנצטוו כולם לדורי דורות.

^{פו} וז"ל רבינו בס"ג נשא תשכ"ז [לשון קדשו א, אות כח-לב בכרך החדש]: לא יאומן כי יספר, מ'זאָל קענען זאָגן [דברי
אישור ושבח, וכאילו נעשו נסים מן השמים ח"ו], אויף - לא עלינו, ה' יִשְׁמְרֵנוּ - אַפִּיקוֹרְסִים גְּמוּרִים, וואָס זיי ברענגען
אַרײַן [כפירה בלכות ישראל], הֵן הָיָה [וואָס] רוּבֵּקא דְּרוּבֵּקא מִיִּשְׂרָאֵל האָבן זיי געברענגט צו מִינוּת 'מִיּוֹם הַסֹּדֶם'.
דאָס געדענק איך נאָך, [ווי] אין 'די פריערדיגע יאָרן'^{פו}, צדיקים און קדושים וואָס זיי האָבן 'פֶּאַראַרבעט' [ללחום
ולהתירע נגדם], ווייל זיי האָבן געזען ווי ביטער דאָס איז, מִיַּת 'דער' כּת. זיי האָבן אויסגע'שְׁמַד'ט די גאַנצע יוגנט
- רוּבֵּקא דְּרוּבֵּקא - [נאָך] אין 'פריערדיגע צייטן'. און 'אַצינדערט' [שיש להם כח השלטון], זייט זיי זענען [מִיּוֹם
הַסֹּדֶם]. וויפיל מְשוּמְדִים זיי האָבן אַהערגעשטעלט! און וויפיל כּוֹפְּרִים זיי האָבן אַהערגעשטעלט! חֲתִים און

קפט

היינט זאלן זיי [די צדיקים] זיך דערוועקן פאר אונז !

זיי זאלן בעטן רחמים פאר אונז !

[אז] מ'זאל מיר בלייבן ביי זייער שיטה.

מ'זאל מיר זיך נישט אוועקירין פון די פריערדיגע.

מ'זאל מיר בלייבן ביי זייער שיטה.

זכותם יגן עלינו !

ס'זאל אויף אונז מגין זיין [זייער זכות], אז דעס [המלכות הרשעה] זאל זיין פֿענן פֿלֿה¹⁹, [ויתקיים במהרה התפילה] וְכָל הַרְשָׁעָה פּוֹלָה פֿעֲשֵׁן תִּכְלָה, פִּי תַעֲבִיר מִמִּשְׁלַת זֶדוֹן מִן הָאָרֶץ.

[ויהי רצון שיהיה] אלעס נאָר מיט רחמים וחסדים, דער בורא כל עולמים זאל העלפן.

קצ

איבערדעם זאגט מען "היינט" [איז אנדערש].

די וואָס זיי ווילן זיך אויסדרייען [מדרך האמת], פאָסט זיי נישט צו זאָגן [על דברי צדיקים הקודמים] אז זיי האָבן זיך טועה געווען, זאָגט מען: 'היינט איז אנדערש', און ס'איז נישט אזוי ווי דעמאלטס.

הגם ס'איז שָׁקֵר וְכָזָב, [כי אדרבה] ס'איז אַרגער ווי דעמאלטס !

[ועל כל פנים] מ'זאָגט אז ס'איז אַלֶּהִים אַחֲרִים, דעס איז אַן 'אַנדערער' אָפּגאַט, ס'איז נישט דעס וואָס ס'איז געווען דעמאלטס.

קצא

איבערדעם האָט די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה געזאָגט לֹא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים אַחֲרִים, קיין 'אַנדערער' אָפּגאַט זאָלסטו אויך נישט נעמען.

קצב

שוב קושיא זו

ובזה יובן גם דברי המכילתא שאין כל העוונות מספיקין לכתוב כל העבודה ורות. שהרי הכתוב מזהיר כאן על כל כל הדורות [וכאומר 'על פני'], ובמשך הדורות מתחדשים תמיד דרכי ההסתה באופנים שונים ומשונים, אשר באמת לא יכול הגליון לכותבם כולם, דאין קץ לדברי רות. וכמו שרואין בחוש עתה בדור האחרון בלבד, בענין העבודה וזה הציונות שבדורינו

דעס זאָגט דער מכילתא, אז ס'איז נישטאָ אזויפיל עוונות [זיין] צו באַשרייבן.

מתים ! ○ זאל מען זאָגן, אז הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוא 'וויל' חס ושלום [אז] 'אַפיקורסים' זאלן זיין מנהיגי ישראל ? ! ווי איז פארהאנדן א גרעסער 'אַפיקורסות' און מינוט' אויף דער וועלט ! ס'איז נישט צום אויסצוהאלטן, אזוינס צו הערן פון א איד. איז נאָ לָנוּ שֶׁהַגִּיעַ כָּל כֶּף בְּיָמֵינוּ. ווען אונזערע עלטערן העטן דאָס געהערט, העטן זיי שוין נישט געקענט זיין אויף דעם עולם, זיי העטן אזוינס סובל זיין ! ווי איז צו אונז אז מ'האָב מיר זיך דערלעבט אזא טאָג, בענוותינו הרבים.

[ולדבריהם נמצא] איז טייטש [חלילה, אז] די אלע צדיקים וואָס זיי האָבן געהאַט מְסִירַת נֶפֶשׁ [ללחום נגד תּוֹת אלו, און] זיי זענען געגאנגען קְדוּשָׁת לִפְנֵי ה' אֱלֹקִים, חס ושלום האָבן זיך טועה געווען ? ! נאָר דער 'ערשטער רִשְׁעִי' וואָס ער האָט געזאָגט לא יִזְכֹּר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד, דער וואָס האָט דאָס געגרינדעט [דעם רעיון הציוני, און] ער האָט געוואלט אויס'שְׁמֹרֵן דעם כָּלל יִשְׂרָאֵל – און ער האָט אזוי 'געטון', – 'דער' האָט געזען דעם אָמֶת ? ! ווי איז גאָר מעגליך [אז] אַ מִאֲמִין אין הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוא זאָל דאָס קלערן ? !

¹⁹ מלשון הפייטן בפיוט ונתנה תוקף (ד"ה כי כשמך) : משול כחרס הנשבר, כחציר יבש, וכצ"ץ נוכל, כצל עובר, וכפֿענן פֿלֿה וכו'.

פֿרעזע האָט באַשריבן די עבֿודה זָרה'ס וואָס זענען געווען בֿימֿי, האָט מען נאָך געקענט באַשרייבן אין דעם 'בוך הַטֿמא'.

אַבער דער פֿסוק זאָגט [דאָ אַן אָנהאַר] עַד סוף כָּל הַדִּוּרוֹת, [ולזה אמרו במכילתא כי] ס'איז נישטאָ אזויפיל עוֹרוֹת - אזויפיל פֿעל'ן - [אז] מ'זאל זיי קאַנען באַשרייבן.

קצב

דער אַמֶּת אַרִיין, ווער האָט געקאַנט באַשרייבן אַזאַ עבֿודה זָרה, ווי די 'היינטיגע עבֿודה זָרה'.

קִנִּי כָּל חוֹרְשָׁתָא, ווען ס'זאל זיין דִּיו כָּל יִמִּיכָּה, ווער האָט געקאַנט אזויפיל 'באַשרייבן'?

ס'איז אויף אַפֿנים שוֹנִים [דרכי הסתתם] פֿט.

קצב

איבערדעם זאָגט ער לא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים 'אַחֲרִים', ס'זאל נישט זיין קיין אֱלֹהִים אַחֲרִים עַל פְּנֵי.

רב

ברכת הקודש

דער באַשעפֿער זאל העלפֿן:

מ'זאל מיר טאַקע די זַכִּיה האָבן, מ'זאל די זַכִּיה האָבן מ'זאל מיר מַקְבֵּל זיין דעם עול תּוֹרָה, און דעם עול מַלְכוּת שְׁמַיִם.

דער אַמֶּת, זענען דאָך אידישע הערצער צובראַכן כִּתְרֵם הַנְּשֹׁבָר.

יעדעס אידישע האַרץ איז צובראַכן, [יעדער] אויף אַן אַנדערן אָפֿן.

- אויסער די וואָס זענען שוין אינגאַנצן אַוועק פֿונעם דֶּרֶךְ הַתּוֹרָה, הַשֵּׁם יִשְׁמְרֵנוּ, [וואָס אויף זיי] איז דאָך נאָך אַ גרעסער רַחֲמָנוּת.

אַבער ווייטער יעדעס אידישע האַרץ איז צובראַכן.

הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ זאל קוקן שוין, אויף די צובראַכענע אידישע הערצער. און מַרְפָּא זיין הַנְּשֹׁבָר.

^{פח} מלשון הפייטן בפיוט אקדמות לחג השבועות: גבוהן עֲלֵמִין ליה, וְלֹא סִפֵּק פֿרישִׁיתָא. גויל אלו רְקִיעִי, קִנִּי כָּל חוֹרְשָׁתָא. דִּיו אֱלֹי יְמִי, וְכָל מִי כְּנִישׁוּתָא. דִּיִּרִי אַרְעָא סְפִירִי, וְרִשְׁמֵי רִשְׁתָּא.

^{פט} וז"ל רבינו בעל הגאולה ועה"ת (סימן פח): ואי אפשר להעלות על הכתב כל פרטי תחבולות השטן ודרכי הסתותיו, כי עֲצָמוּ מִסְפָּר, ומתחדש בכל יום בצורות שונות ומשונות.

ובסוף הקדמת ויואל משה כתב וז"ל: ובקונטרס הזה כתבתי בדרך אגב לסתור כמה ענינים שהתפשטו מהם בעולם להטעות עיני הבריות, וכל מי שיש לו מוח בקדקדו יראה האמת, אבל אי אפשר לטפל בכל הבלים ושקריהם ודמיונות שוא ודברי זיפים שלהם, להביא הכל על הגליון, כי אין קץ לדברי רוח, ולבושי השקר ודמיונות כוזבים אין להם גבול, אבל הַשֵּׁם לבו לדבר ה' רואה כי כל דבריהם הבל הבלים אין בהם ממש, וכולם ישאם הרוח. ○ ועכשיו בעקבא דמשיחא, טרם הבירור האחרון, התגברה הסטרא אחרא בכח המסיתים והמדיחים של אלה הדתים הנגדרים אחר הציונים, יותר ממה שהתגברה בכל המסיתים והמדיחים שבכל משך הדורות שהיו מיום שנברא העולם עד עתה. וכל חלקלקות לשונו של הנחש הקדמוני שהיה אצל אדם הראשון, וכן כל חלקלקות לשונם של כל המסיתים ומדיחים שהיו בכל הדורות בלבושים שונים, כולם לא הגיעו כלל לאותה המדה של חלקלקות לשונם של המסיתים והמדיחים שבדמנינו, באופנים שונים ומשונים, לירד לחדרי בטנו של כל אחד ואחד מישראל וכו', וצריכים אנו לרחמים גדולים להנצל מהם ומהמונם.

מ'זאל די זכיה האבן מ'זאל מקבל זיין דעם עול תורה, ועול מלכות שמים.
מ'זאל מיר במהרה געהאלפן ווערן.

[און] אזוי ווי כ'האב פריער געזאגט² [דמשה רבינו אמר] אז אני [אעבוד] למי שאמר והיה העולם].

מ'שטיי מיר 'לפני מי שאמר והיה העולם!
כי אליך עינינו תלויות!
אונזערע אויגן האפן נאָר צום באשעפער!
נאָר צום באשעפער!

[אפילו] ווי שפּל ס'איז [דער מצב הדור], שטייט [אבער] אני ה' לא שנית (מלאכי ג, 1).
[אפילו] וויאזוי דאָס דור זעט אויס, [אבער] הקדוש ברוך הוא איז נישט נשתנה געוואָרן.

הקדוש ברוך הוא זאל אונז העלפן.
אזוי האָף מיר צום בורא כל עולמים.
מ'זאל מיר די זכיה האבן אז דער בורא כל עולמים וועט אונז העלפן במהרה.
מ'זאל מיר זוכה זיין, מ'זאל מיר נאָך מקבל זיין די תורה הקדושה.
וויילאנג דער בורא כל עולמים העלפט מ'איז בחיים, קאָן מען נאָך אלעס פאַררעכטן!

השם יתברך זאל העלפן, מ'זאל חלילה נישט פאַרשפעטיגן!

מ'זאל די זכיה האבן מקבל צו זיין דעם עול תורה, און דעם עול מלכות שמים.
מ'זאל מיר זוכה זיין צו גיין אין דרך האמת.
מ'זאל מיר נאָך פאַררעכטן [ענין] ושמרתם את בריתי [מיט] וואָס מ'קען.
[סיי] וואָס מ'קען עפעס פאַררעכטן, זאל מען פאַררעכטן.

דער בורא כל עולמים זאל אפהיטן אידן טאקע פון דעם חטא, פון דעם חטא רע ומר, וואָס ס'ברענגט בעונינו הרבים אלעס. און וואָס פאַרשטעלט די אויגן, מיט אלדינגס.

מ'זאל די זכיה האבן במהרה, מ'זאל דינען דעם באשעפער בקדושה ובטהרה, ובנחת ובשמחה, מיט הרחבת הדעת.
מ'זאל מיר זוכה זיין צו זען בישועת כל ישראל ושמחתן, בהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

² בחלק הדרוש השייך לחלק ב' של הקונטרס.

